

Kinderparticipatie in Nederland

Inspirerende voorbeelden uit de praktijk

Stichting Alexander

Kinderparticipatie in Nederland

Colofon

Kinderparticipatie in Nederland

Inspirerende voorbeelden uit de praktijk

Auteurs

Geeske Strating, Nina von der Assen, Ingrid Couperus,
Kitty Jurrius, Jodi Mak, Diana Neijboer, Tarik Pehlivan,
Leo Rutjes, Inge Schalkers, Asia Sarti, Adimka Uzozie.
Met dank aan Sybren Kalkman voor de redactionele
ondersteuning.

Deze publicatie is financieel mede mogelijk gemaakt door:

- Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam
- Stichting Utopa

ISBN/EAN: 978-90-8903-019-1

Ontwerp: Ontwerppartners (www.ontwerppartners.nl)
Drukwerk: Drukkerij Quadraat, Oud-Beijerland
Oplage: 800
Foto's: Omslag, pag. 1 en pag. 30: Marco Bakker
(www.marcobakker.com)
Pag. 8 en pag. 14: Stichting Alexander
Pag. 49: Jonge deelnemer aan Kids Expert Club
Pag. 26-29: Katja Effting (foto's project Periscoop Amsterdam), Marco Bakker, diverse projectmedewerkers, deelnemende kinderen en andere betrokkenen bij de projecten.

Foto omslag: Kinder Onderzoek Groep Leiden, 2010

© Stichting Alexander, november 2011
www.st-alexander.nl

Stichting **Alexander**
jongeren actief in
onderzoek en beleid

Kinderparticipatie in Nederland

Inspirerende voorbeelden uit de praktijk

Voorwoord

Marc Dullaert

Participatie, het thema van dit boek, is één van de kinderrechten die zijn opgenomen in het VN Verdrag voor de Rechten van het Kind. Artikel 12 van het verdrag verplicht staten die partij zijn bij het verdrag te verzekeren dat kinderen hun eigen mening kunnen vormen en uiten en dat zij worden gehoord in bijvoorbeeld gerechtelijke en bestuurlijke procedures die het kind betreffen. Jeugdparticipatie is belangrijk omdat kinderen en jongeren vaak zelf goed weten wat in hun situatie het beste is en het recht hebben op zeggenschap over hun eigen leven. Participatie betekent dat kinderen en jongeren gehoord worden wanneer er beslissingen worden genomen die hen aangaan. Participatie goed en zinvol inrichten is makkelijker gezegd dan gedaan, want participatie van kinderen en jongeren is iets anders dan participatie van volwassenen. Kinderen en jongeren hebben vaak een andere beleevingswereld dan volwassenen, ze drukken zich anders uit en worden soms door wet- en regelgeving niet automatisch gehoord. Er zijn dus enerzijds speciale methodes nodig om participatie van kinderen en jongeren mogelijk te maken, maar er moet ook meer bewustwording komen over nut en noodzaak van jeugdparticipatie in de volwassenwereld. Gelukkig zijn er, zoals dit boek duidelijk maakt, tal van goede initiatieven en experts op dit gebied, waarvan we veel kunnen leren.

Als Kinderombudsman is het mijn taak om in te gaten te houden of de rechten van het kind, zoals beschreven in het verdrag, worden nageleefd. Participatie valt daar ook onder. Ik kijk wat er in Nederland wordt gedaan om kinderen en jongeren te betrekken bij beslissingen die hen aan gaan, bijvoorbeeld in het onderwijs of tijdens juridische procedures rondom echtscheidingen van ouders. Er zou bijvoorbeeld op elke school een leerlingenraad

*Foto: Pilot Kinder Onderzoek Groep, Leiden.
Onderzoek naar zelf gekozen thema rondom kinderrechten.
Een project van Stichting Alexander.*

aanwezig moeten zijn en kinderen zouden betere toegang moeten hebben tot juridische procedures en bijstand, bijvoorbeeld in de vorm van een bijzonder curator tijdens een echtscheidingsprocedure.

Participatie is ook binnen het instituut van de Kinderombudsman een belangrijk thema: ik vind het belangrijk dat kinderen en jongeren betrokken zijn bij het werk van de Kinderombudsman. Ze moeten kunnen meepraten, meebeslissen en meedoen. Ik ben oprecht geïnteresseerd in hun ideeën. Participatie is voor mij niet alleen een doel op zichzelf; het is ook een middel om tot betere resultaten te komen. Ik geloof er heilig in dat een instituut als de Kinderombudsman veel effectiever kan werken wanneer er geluisterd wordt naar kinderen en jongeren. Kinderen kunnen mij het beste vertellen met welke vorm van communicatie ik hen het beste kan bereiken. Jongeren die te maken hebben met jeugdzorg kunnen mij als geen ander vertellen waar ze tegen aan lopen en wat mogelijke oplossingen zouden zijn. Wanneer we nadenken over een campagne om kinderen en jongeren meer bewust te maken van hun rechten, weet ik zeker dat we veel verder komen als we kinderen en jongeren zelf mee laten denken.

Welke vorm we daarvoor kiezen? Dat is aan kinderen en jongeren zelf. De komende tijd wil ik met hen in gesprek om ze te vragen welke vorm zij het meest geschikt vinden. Hierbij gelden voor mij een aantal uitgangspunten:

- 1) Toegankelijkheid: ik wil graag dat participatie voor alle kinderen en jongeren in Nederland mogelijk is. Dat betekent dat er bij instanties die zich bezig houden met jeugd verschillende vormen mogelijk moeten zijn en dat laagdrempeligheid hierbij belangrijk is.
- 2) Diversiteit: ik wil graag dat kinderen en jongeren uit alle groepen en lagen in de samenleving betrokken zijn bij mijn werk.
- 3) Wederkerigheid: Participatie moet geen eenrichtingsverkeer zijn, ik wil graag dat kinderen en jongeren die betrokken zijn bij de Kinderombudsman er ook zelf wat aan hebben.

Dit fraaie boek maakt op een hele praktische manier duidelijk hoe men invulling kan geven aan participatie van kinderen en jongeren. De goede voorbeelden die hier zijn beschreven inspireren mij en laten goed zien hoe jeugdparticipatie bij de Kinderombudsman en daarbuiten georganiseerd kan worden.

Marc Dullaert is de eerste Kinderombudsman van Nederland. In deze hoedanigheid zet hij zich in voor de naleving van de rechten van kinderen en jongeren, zoals vastgelegd in het Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Inleiding	5
Kinderparticipatie in beeld in Amsterdam	9
Interactieve ontwerpprocessen met kinderen en hun ouders	15
Vier- tot achtjarigen als waardevolle kennisbron in onderzoek	21
Kinderen als onderzoekers aan het werk: de Kinder Onderzoek Groep©	31
Kinderen met geweldservaring over de kwaliteit van zorg	37
Professionals in de jeugdzorg aan het woord	43
De professional als evenwichtskunstenaar	49
Auteurs en hun organisaties	56

Inleiding

Leo Rutjes & Kitty Jurrius

Niemand betwist het belang van opgroeiende kinderen om op een speelse, uitdagende en educatieve manier mee te laten doen aan allerlei activiteiten in de samenleving. Kinderen invloed geven en laten (mee)beslissen over zaken die hen direct aangaan, is echter nog niet de praktijk van alledag. Het zijn de ouder, de professional en de bestuurder die voor de kinderen beslissen of zij de ruimte krijgen hun stem te geven en de gelegenheid krijgen om mee te beslissen of initiatieven te ontplooien.

Stichting Alexander — sinds 1993 actief bezig met jeugdparticipatie en participatief jongerenonderzoek — heeft de afgelopen jaren de aandacht binnen jeugdparticipatie verbreed naar jonge kinderen vanaf 4 jaar. Inmiddels is een groot aantal kinderparticipatieprojecten uitgevoerd. Het is een uitdaging gebleken om hierin de juiste toon en houding te vinden. Is kinderparticipatie zoveel anders dan jongerenparticipatie? Jazeker, en dan vooral in methodische zin. Ook roept het andere ethische vragen op. Kinderen zijn bijvoorbeeld veel ontvankelijker voor volwassenen en makkelijker te beïnvloeden dan jongeren.

Onze ervaringen, opgedaan in zeer gevarieerde contexten, hebben we — met dank aan onze sponsors — samen met enkele coauteurs nu in dit boek gebundeld. Een boek dat zich laat lezen als een essaybundel met een sterk praktijkgerichte inslag. U kunt de bijdragen los van elkaar lezen; tezamen bieden zij een inkijk in de state of art van kinderparticipatie in Nederland. We hebben niet de pretentie volledig te zijn en het is ook geen wetenschappelijke studie.

Deze bundeling bestaat uit praktijkvoorbeelden, soms inventariserend, soms analyserend en soms met de nadruk op methodiek. Het laat zien wat er zoal plaatsvindt, wat mogelijk is en vooral wat er allemaal bij komt kijken voor de professional om de onderkenning van het belang van kinderparticipatie om te zetten in handelen.

In deze inleiding gaan wij in op de definitie van kinderparticipatie en haar perspectieven. Daarnaast presenteren we een nieuwe denkmodel voor de dimensies van jeugdparticipatie: de Alexander Bridge of Participation®.

Jeugdparticipatie, een definitie
Participatie is in beleid en praktijk een containerbegrip, ook – en misschien wel vooral – waar het kinderen, jongeren en jongvolwassenen betreft. Bekende vormen van participatie zijn het deelnemen aan activiteiten, maatschappelijke participatie en politieke participatie (meedenken en mee-beslissen over beleid). Wij gaan in onze definitie van jeugdparticipatie verder,

en leggen meer de nadruk op de eigen kracht, waarde en waardigheid van de jeugdige zelf, met de focus op de invloed die een jeugdige heeft op zijn of haar leefomgeving. Het gaat hier om: inspraak (ik kan mijn mening geven), invloed (er wordt met mijn mening/idee iets gedaan) en eigen initiatief (ik kan dingen organiseren die ik zelf wil). Het betreft alle beleidsterreinen op lokaal niveau die voor jeugdigen relevant zijn. Het gaat om beleid, maar ook om invloed op zaken die spelen in de wijk, op school, in de vrije tijd, in verenigingen of in jeugdvoorzieningen. Het gaat om beleid, maar ook – en dat is vaak wat dichterbij de belevingswereld van jeugdigen staat – om de uitvoering van dat beleid. Deze definitie is het uitgangspunt voor de beschreven praktijkvoorbeelden in dit boek.

Perspectieven

Dat kinderen en jongeren het recht hebben om hun mening te geven, mee te praten en mee te beslissen over hun leefomgeving is vastgelegd in artikel 12 en 13 van het VN-verdrag inzake de Rechten van het Kind. Het juridisch kader voor kinderen en jongeren is dus voldoende duidelijk. Participatie is een essentiële voorwaarde voor de ontwikkeling van zelfvertrouwen, zelfrespect en sociale verantwoordelijkheid. Participatie komt niet alleen de persoonlijke ontwikkeling van individuele kinderen ten goede, maar ook de maatschappij als geheel. Het draagt namelijk bij aan gemeenschapsvorming, doordat het kinderen vertrouwd maakt met het leven in een groter verband. Neveneffecten zijn het vergroten van competenties, het vergroten van binding en het vergroten van politieke en maatschappelijke interesses. Echter, hierachter schuilt het vraagstuk hoe dat op een verantwoorde en effectieve wijze te doen met kinderen?

Participatief onderzoek met kinderen

Kinderen worden ook steeds vaker actief betrokken in onderzoek. Deze vorm van participatief onderzoek houdt in dat zij bij voorkeur zoveel mogelijk onderdelen van het

onderzoeksproces zelf uitvoeren. Jeugdigen uiten hun deskundigheid met betrekking tot hun belevingswereld; een professioneel onderzoeker deelt zijn onderzoeksdeskundigheid. Beide partijen vergaren daarmee inzicht. Dit is voor ons gesneden koek, maar het neemt niet weg dat dit type onderzoek allerlei vragen oproept over de kwaliteit van dit onderzoek; daarnaast ook enkele specifieke ethische vragen, in het bijzonder voor kinderen. Deze vragen komen in deze bundel aan de orde.

Participatieniveaus

Iedereen kent de participatieladder van Hart (1992), met de opeenvolgende treden van participatie. Uit deze ladder hebben wij eerder al vijf nieuwe niveaus van jongerenparticipatie gedestilleerd (in het project ‘Be Involved’¹, samen met het Verwey-Jonker Instituut). Het gaat om informeren, raadplegen, in dialoog gaan, inspraak en eigen initiatief.

In de praktijk blijkt met deze niveaus goed te werken. De dimensies staan op zichzelf, er is geen sprake van een rangorde. Daarom is de metafoor van de ‘ladder’ onbevredigend.

De Alexander Bridge of Participation®.

Wij kiezen voor een doorontwikkeling en voor een andere metafoor; een metafoor die de lading van participatie beter dekt en waarin de aspecten van participatie een juiste plek krijgen. Wij hebben die gevonden in het beeld van een brug met vier pijlers, de Alexander Bridge of Participation®. De brug functioneert als metafoor voor de mogelijkheid tot overbruggen, tot elkaar en in dialoog komen.

De vier pijlers van de Alexander Bridge of Participation®:

- 1 *Naturalness. Kinderen, jongeren en volwassenen participeren per definitie in een samenleving.*
- 2 *Initiative. Participatie begint met initiatief: van kinderen, jongeren en volwassenen.*
- 3 *Culture. Participatie vereist een participatiecultuur, tools with attitude en een formele inbedding.*
- 4 *Growth. Participatie zorgt voor groei: van kinderen, jongeren, volwassenen en samenleving als geheel.*

Via de Alexander Bridge of Participation® kan in gezamenlijkheid vorm gegeven worden aan een betere samenleving. Participatie, zo weten we inmiddels, omvat immers veel meer dan informeren, consulteren of initiatieven delen. Een nieuw participatietijdperk vertrekt vanuit het uitgangspunt dat kinderen, jongeren en volwassenen per definitie in een samenleving participeren. Hiermee nemen we dus afstand van het idee dat er volwassenen zijn die kinderen en jongeren bij zaken zouden moeten betrekken, alsof kinderen en jongeren daar niet per definitie al deel van uitmaken. Zij nemen immers initiatieven, ondernemen zaken, waardoor participatie al plaatsvindt. ‘Initiatief’ wordt dan vertrekpunt van participatie (en niet pas de laatste twee treden van een participatieladder).

De nieuwe metafoor maakt ons ook wat stilliger: voor werkelijke en zinvolle participatie moet een aantal randvoorwaarden zijn ingevuld. We onderscheiden: een participatiecultuur, tools with attitude en een formele inbedding. Het is de verantwoordelijkheid van de volwassenen om deze randvoorwaarden te creëren. Deze randvoorwaarden hebben we in de afgelopen jaren al aandacht gegeven en in de praktijk gebracht, eerlijk gezegd soms zonder de samenhang die we met de nieuwe metafoor beogen. U zult ze vast herkennen in de diverse bijdragen in deze bundel.

Onze ervaringen met de kinderparticipatieprojecten hebben ons bovenal gesterkt in de overtuiging dat participatie groei betekent voor allemaal: voor kinderen, jongeren, volwassenen en de samenleving als geheel.

We hopen met deze bundel ons enthousiasme ook op u over te brengen; dat het ook u mag inspireren om meer ruimte te creëren voor de stem van kinderen!

Leo Rutjes is directeur van Stichting Alexander;
Kitty Jurrius is senior onderzoeker bij Stichting Alexander.

Noten

¹ www.be-involved.nl

Kinderparticipatie in beeld in Amsterdam

Adimka Uzozie & Jodi Mak

Het Verwey–Jonker Instituut en Stichting Alexander hebben in 2010 verkennend onderzoek gedaan naar initiatieven op het gebied van kinderpaticipatie in de gemeente Amsterdam. Daarbij vonden de onderzoekers tal van activiteiten en projecten gericht op actieve participatie van kinderen in de leeftijd van 6–12 jaar. Deze initiatieven laten zien dat participatie wordt ingezet om de ontwikkeling van kinderen te stimuleren. Men is zich bewust van de vaardigheden die kinderen opdoen wanneer zij mee mogen denken over de invulling van activiteiten en zelf verantwoordelijkheid nemen voor het bedenken van een aanpak of werkwijze. Het ontbreekt echter aan een heldere visie op hoe kinderpaticipatie ingebed kan worden in de verschillende (besluitvormings)processen. De activiteiten blijven incidenteel en daarmee rijst de vraag wat participatie op de langere termijn oplevert, in de eerste plaats voor de kinderen, maar ook voor betrokken organisaties en de kwaliteit van hun werk. We zoomen in op de ervaringen met kinderpaticipatie in Amsterdam en de ambities die daar uit voortvloeien voor de toekomst.

Meer aandacht voor participatie van kinderen

Aanleiding tot het onderzoek vormde het gebrek aan zicht op het aanbod en de inzet van methoden voor kinderpaticipatie in de gemeente Amsterdam. Tegen deze achtergrond heeft de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) van de gemeente Amsterdam Stichting Alexander en het Verwey Jonker Instituut het verzoek gedaan om een indicatie te geven van de praktijk op het gebied van kinderpaticipatie in de stad, en dan met name als het gaat om inspraak, invloed en eigen initiatief van kinderen. Met de

resultaten van dit onderzoek wil DMO een kwalitatieve verdiepingsslag maken op het gebied van kinderpaticipatie.

Kinderparticipatie in Amsterdam

Het verkennend veldonderzoek naar kinderpaticipatie in Amsterdam leverde informatie over 28 initiatieven en projecten op. Dit aantal is — gezien de omvang en duur van het project — uiteraard niet uitputtend. Bij tien van deze projecten zijn telefonische interviews afgenomen met als doel meer inzicht te krijgen in de opzet en uitvoering van

Foto: Amsterdam Nieuw-West: kinderen, ouders en buurtbewoners ontwerpen een natuurspeeltuin in het Sloterpark. Een project van Stichting Alexander.

het project. Een groot deel van de projecten viel buiten ons definitiekader; het betrof hier activiteiten voor kinderen ter vermaak of invulling van de vrije tijd zonder een duidelijke relatie naar de eerder genoemde perspectieven.

De ervaringen die binnen de resterende projecten zijn opgedaan, leverden een schat aan informatie op over de wijze waarop ambtenaren, welzijnswerkers, docenten, ontwerpers, onderzoekers en vrijwilligers in de verschillende stadsdelen vorm en inhoud geven aan participatie van kinderen. De belangrijkste bevindingen hebben we op een rij gezet.

Een relatief hoog niveau van kinderp participatie

Participatie van kinderen kan op verschillende manieren vormgegeven worden. Het informeren van kinderen over voor hen relevante thema's of ontwikkelingen, is de allereerste stap. Hen vervolgens raadplegen, inspraak geven of met eigen voorstellen laten komen vergroot hun participatiemogelijkheden aanzienlijk. Het aantal projecten dat zich enkel richt op het informeren van kinderen was schaars in dit verkennend onderzoek.

Toen de Openbare Bibliotheek Amsterdam constateerde dat niet alle activiteiten van de jeugdafdeling aansloten bij de jonge bezoekers, is besloten daar iets aan te doen. De bibliotheek wierf een groep van tien kinderen tussen de 9 en 12 jaar die als jeugdonderzoekers aan de slag gingen. In tien bijeenkomsten hebben de kinderen hun ideeën uitgewerkt voor een passend aanbod. Een aantal ideeën zijn direct in de praktijk gebracht, zoals een speurtocht om kinderen wegwijs te maken op de kinderafdeling.

Uiteenlopende waardering van de perspectieven van kinderp participatie

Op de vraag welk doel men voor ogen had met participatie van kinderen, antwoordden de uitvoerders met name vanuit instrumenteel perspectief te denken en handelen.

Participatie is in hun ogen een middel om tot de invulling van beleid en activiteiten te komen. Het feit dat kinderen recht hebben op inspraak en participatie, zoals vastgelegd in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, wordt nauwelijks genoemd als aanleiding voor participatieve activiteiten. Een enkel project legt concreet de nadruk op de meerwaarde van participatie voor de ontwikkeling van de betreffende kinderen. Een aantal projecten verwijst naar een specifieke pedagogische visie op ontwikkeling, zoals de pedagogiek van Reggio Emilia (Meeuwig, M. et al., 2007).

Operatie Periscoop is een initiatief van Atelier Habitat in samenwerking met stichting buurtparticipatie, stadsdeel West, diverse ruimtelijke professionals en buurtbewoners en uitgevoerd in 2010. Kinderen uit de Amsterdamse wijk Bos en Lommer volgden een serie creatieve workshops gericht op hun eigen leefomgeving. De initiatiefnemers lieten kinderen ontdekken wat zij zelf kunnen bijdragen aan de leefbaarheid van hun wijk. De resultaten van het project zijn tentoongesteld in de Openbare Bibliotheek in Bos en Lommer en uitgebracht in boekvorm ter inspiratie voor derden.

Kinderparticipatie is niet verankerd

Wat verder opvalt in het verkennend veldonderzoek is dat bij de ontwikkeling en uitvoering van de projecten meer dan de helft van de organisaties een extern projectenbureau heeft ingezet. Hiervoor zijn diverse argumenten genoemd. Het ontbreekt sommige medewerkers aan kennis, vaardigheden en werkvormen om met kinderen aan de slag te gaan en hen inspraak te geven. Anderzijds kwam naar voren dat het aantrekken van een extern bureau een serieus tintje kan geven aan de intenties van de organisatie om participatie naar een hoger plan te tillen. Een van de instellingen gaf aan dat vanwege het feit dat ze een extern bureau hadden benaderd het management aandacht kreeg

voor het thema kinderp participatie. Het inschakelen van externe bureaus brengt ook risico's met zich mee wanneer er onvoldoende aandacht is voor de overdracht van kennis, of wanneer kinderp participatie niet is opgenomen in het beleid en de visie van de organisatie. Projecten hebben dan een incidenteel karakter.

"Of er aan jeugdparticipatie gedaan wordt, hangt samen met hoe ondernemend je zelf bent als kinderp werker. Participatie is niet in het beleid van onze organisatie verankerd."

Openbare ruimte is hét thema van kinderp participatie

Bij het in kaart brengen van de (leef)domeinen waarin men met kinderp participatie aan de slag is, valt direct op dat veel projecten zich richten op de inrichting van de openbare ruimte. Het gaat daarbij specifiek om de inrichting van speeltuinen en groenstroken. Daarnaast werden kinderen betrokken bij het inrichten van diverse publieke ruimtes in de wijk. De ervaring leert dat het inrichten van de openbare ruimte zich goed leent voor het actief betrekken van kinderen, omdat kinderen zich direct betrokken voelen bij de plek (bijvoorbeeld de speeltuin om de hoek) en hun inspanningen tot zichtbare, fysieke resultaten leiden.

In 2001 wist welzijnsorganisatie Swazoom meer dan 50 kinderen te enthousiasmeren om mee te denken over het ontwerp van een nieuwe speeltuin. De kinderen maakten onder andere samen een maquette op basis van hun ideeën over de invulling van de ruimte. Een deel van de groep is doorgegaan in de vorm van een kinderraad die samen met de architect en het stadsdeel de speeltuin verder heeft ontworpen.

Een variëteit aan werkvormen voor kinderp participatie

Dit verkennend onderzoek liet een scala aan creatieve werkvormen zien die zijn ingezet om kinderen te stimuleren en activeren. Voor de inrichting van de openbare ruimte maakten kinderen tekeningen (mapping) en maquettes, en gingen op excursie om inspiratie op te doen en speeltoestellen te testen.

Andere werkvormen die zijn ingezet, zijn het kinderpersbureau, de groepsvergadering, kinderraden, theater, speurtochten en brainstorms. Kinderen oefenden in de projecten verschillende cognitieve en sociale vaardigheden, zoals onderzoek doen, samenwerken en presenteren. De kinderen die betrokken waren bij het ontwerpen van een speeltuin mochten hun ideeën zelfs verdedigen in de deelraad. Na goedkeuring door zowel de kinderen als de gemeente, hebben zij het ontwerpplan geaccordeerd door hun handtekening te zetten.

Versterken van kinderp participatie

Zoals uit het onderzoek blijkt, is er veel gaande in Amsterdam rondom actieve participatie van kinderen. Het onderzoek laat ook zien dat er een goede basis is om kinderp participatie in de toekomst verder te stimuleren en te ontwikkelen; qua omvang en kwaliteit, in beleid, maar ook en vooral in de dagelijkse praktijk. Passende werkvormen en concrete vaardigheden zijn belangrijke voorwaarden voor het realiseren van kinderp participatie. Maar zonder een adequate aanpak hoe kinderp participatie ingebed wordt in de verschillende (besluitvormings)processen, blijven de activiteiten incidenteel en rijst de vraag wat participatie op de langere termijn oplevert). In de eerste plaats voor de kinderen, maar ook voor betrokken organisaties en voor de kwaliteit van hun werk. Uit aanvullend onderzoek van Verdonchot (2010) binnen de Amsterdamse gezondheidszorg blijkt eveneens dat participatie van jonge patiënten maar moeizaam van de grond komt. Een van de respondenten zegt daarover: "In de officiële zorginstellingen is bij mijn weten nog nauwelijks aandacht voor kinderp participa-

tie. Ik vermoed dat dit nog steeds een cultureel erfgoed is van onze christelijke cultuur, waarbij de opvoeder denkt het patent te hebben te weten wat het beste is voor het kind”. Op basis van dit verkennend onderzoek is vanuit de gemeente Amsterdam een werkgroep Kinderparticipatie ingesteld die zich in 2011 sterk maakt om kinderparticipatie verder te verankeren in beleid en praktijk.

Tot slot

In andere gemeenten zijn vergelijkbare initiatieven zichtbaar waarin kinderen betrokken worden bij beleidsvorming en het invullen van activiteiten. Er bestaat geen overzicht hiervan. Het Verwey-Jonker instituut en Stichting Alexander rollen daarom — mede op basis van de inventarisatie en de vervolgprojecten in Amsterdam — een Landelijk Ontwikkeltraject Kinderparticipatie uit; we gaan dan ook te raden in enkele Europese landen alwaar kinderparticipatie meer aandacht heeft en ook meer verankerd is in beleid. Met zo'n studie hopen we in Nederland een extra push te geven aan kinderparticipatie.

Adimka Uzozie (pedagoog) is werkzaam als senior projectleider bij Stichting Alexander en **Jodi Mak** (pedagoog) is onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut. In samenwerking met anderen hebben beiden dit onderzoek uitgevoerd en ze zijn ook belast met een vervolgproject in Amsterdam.

Literatuurlijst

- Beek, F., van, Rutjes, L., (2009). *Kwaliteitsstandaarden Jeugdzorg Q4C. Wat kinderen en jongeren belangrijk vinden als ze niet thuis wonen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Meeuwig, M., Schepers, W., Werf, T., van der, (2007). *Sporen van Reggio. Een introductie in de Sporen-Pedagogiek*. Amsterdam: Pedagogiekontwikkeling.
- Mak, J., Steketee, M., Rutjes, L., Bauer, J., (2010). *Als u het écht wilt weten! Kwaliteitsmeter Jeugdparticipatie Gemeenten*. Verwey-Jonker Instituut & Stichting Alexander.
- Mak, J., Steketee, M., Gilsing, R., (2010). *Jeugdparticipatie, nog een wereld te winnen*. In: MO Samenlevingsopbouw, 29e jaargang, nr. 225, zomer 2010, p. 26–28.
- Rutjes, L., Mak J., *Inspraak van jongeren is vanaf heden te meten!* In: Jeugdbeleid
- Strating, G., Uzozie, A., Blaisse, R., (2010). *Drievers' : Onderzoek naar Cliënttevredenheid. Onderzoek van de Bewonersraad naar meningen, wensen en ideeën*. Amsterdam: Stichting Alexander.
- Uzozie, A., Neijboer, D., Mak, J., Vandenbroucke, M., *Ik heb wel een idee! Een verkennend onderzoek naar kinderparticipatie in Amsterdam*. Amsterdam: Stichting Alexander.
- Uzozie, A., Strating, G., *Als ik directeur was.. een cliënttevredenheidsonderzoek voor en door bewoners van Orthopedagogisch Behandelcentrum Drievers Dale*. Amsterdam: Stichting Alexander.
- Vandenbroucke, M., Braam, H., Gilsing, R., Steketee, M., Rutjes, L., Strating, G., (2010). *De staat van jeugdparticipatie vanuit het perspectief van gemeenten. Quicksan onder 175 gemeenten*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut & Stichting Alexander.
- Verdonshot, M.A.W. (2010). *Wij doen mee in gezondheidsbevordering. Inventarisatie van kinderparticipatie in gezondheidsbevordering in Amsterdam*.

Interactieve ontwerpprocessen met kinderen en hun ouders

Tarik Pehlivan & Diana Neijboer

Kinderen die actief meedenken over de inrichting van een speelgebied: het is nog geen regel, maar er zijn al wel veelbelovende voorbeelden. Stichting Alexander heeft een participatietraject vormgegeven voor een grote natuurspeeltuin in het Sloterpark in Amsterdam. De verschillende participatievormen zijn effectief gebleken om kinderen actief te betrekken bij het ontwerpproces. Hoe zag dit participatieproces eruit, en wat zijn de effecten en opbrengsten ervan?

Spelen in de natuur als stimulans voor kind, natuur en omgeving

Een natuurspeeltuin is een relatief nieuw fenomeen in de samenleving; het is een speeltuin in het groen, in of nabij een bebouwde omgeving, waar kinderen niet met de bekende kunstmatige speeltoestellen spelen maar met elementen die de natuur hen biedt zoals water, zand, bomen, takken en stenen. Een natuurspeeltuin stimuleert kinderen om hun fantasie te gebruiken en leert ze om samen te spelen en te werken, bijvoorbeeld bij het bouwen van een hut of een vlot. Het biedt educatieve elementen waarmee kinderen de mogelijkheid krijgen om hun eigen ontdekkingen te doen over natuur, duurzaamheid en klimaat. Een natuurspeeltuin kan bijdragen aan sociale en culturele samenhang van omwonenden en het heeft gunstige uitwerkingen op de psychosociale en motorische ontwikkeling van kinderen. Van een natuurspeeltuin worden dus positieve effecten verwacht; positief voor kinderen en ouders, omwonenden en de bredere leefomgeving. Deze verwachtingen zijn leidend geweest voor het toenmalige

stadsdeel Geuzenveld-Slotermeer (deel van het huidige stadsdeel Nieuw-West) om een natuurspeeltuin te ontwikkelen en realiseren in het Sloterpark. Bij het ontwerpproces zijn kinderen en ouders betrokken met behulp van verschillende methoden en werkvormen.

Er liggen impliciete en expliciete wensen aan de basis van participeren bij het ontwerpen van een natuurspeeltuin. Zo is er de wens van kinderen (en hun ouders) voor een unieke speelervaring die voorkomt uit hun eigen verbeelding. Die wens leeft ook bij beleidsmakers en de architect. Zij willen de toekomstige natuurspeeltuin optimaal afstemmen op de wensen en behoeften van kinderen en hun ouders. Bovendien stimuleert een nauwe samenwerking met gebruikers van een natuurspeeltuin in de ontwerpfase een sterkere beleving van eigenaarschap. Dit betaalt zich vaak uit in een bereidheid van gebruikers om zich ook in te zetten voor onderhoud en beheer wanneer de natuurspeeltuin er eenmaal staat, zolang dit binnen afzienbare tijd gebeurt volgens op het ontwerpproces. In het participatieproces

Foto: Amsterdam Nieuw-West: kinderen, ouders en buurtbewoners ontwerpen een natuurspeeltuin in het Sloterpark. Deelproject: kijkdozen op festival Geuzenveld. Een project van Stichting Alexander.

zijn naast kinderen ook ouders en andere relevante personen en organisaties betrokken. Dit artikel richt zich echter specifiek op het participatieproces van de kinderen.

Participatievormen en activiteiten: beschrijving en opbrengsten

Kinderen hebben op verschillende actieve manieren een aandeel gehad in het ontwerpen van de natuurspeeltuin in het Sloterpark. Het aantrekken en betrekken van kinderen bleek relatief eenvoudig, ongeacht de vorm en activiteiten waarin ze konden participeren, zoals:

- een eenmalige knutselactiviteit
- meerdere opeenvolgende speel- en ontwerpessies
- frequente, deels begeleide en deels zelfstandige, onderzoeks- en reportersactiviteiten
- speelse workshops en (in)formele uitwisseling tussen kinderen, ouders en professionals.

Eenmalig

Tijdens het lokale wijkfestival 'Geuzenveld Verandert!' had de knutselkraam van Stichting Alexander grote aantrekkingskracht op kinderen. In een eenmalige knutselsessie hebben kinderen 'kijkdozen' met hun eigen versies van de natuurspeeltuin ontworpen met gebruik van allerlei natuurlijk materiaal zoals kurk, takken en mos. Ter inspiratie is vooraf een fotoboek samengesteld met foto's van onder andere samen spelen, spelen met water, zand, bomen, educatief spel, bankjes, omheiningen en beelden. Tijdens het knutselen is met de kinderen (en hun ouders) gesproken over hun ideeën en wensen voor de inrichting van een natuurspeeltuin. De knutselmiddag had als resultaat dat de introductie van het fenomeen natuurspeeltuin in de wijk enthousiast is ontvangen door kinderen en ouders. Het fotoboek met inspirerende foto's is een goed hulpmiddel bij deze introductie gebleken. De opbrengst van deze activiteit is tweeledig: het is een waardevol communicatiemiddel naar de toekomstige gebruikers gebleken en het heeft een diversiteit van visualisaties van kinderen

over de ideale natuurspeeltuin opgeleverd, met bijdragen van kinderen en ouders aan de creatieve ideeënvorming voor het fysieke ontwerp van de speeltuin.

Meermalig

Met kinderen in de buitenschoolse opvang is een Junior Creatie Team gevormd. De buitenschoolse opvang (BSO) is regelmatig op zoek naar leuke, toepasselijke en relevante activiteiten om te ondernemen met de kinderen (vooral op de woensdagmiddag wanneer de kinderen een hele middag op de BSO doorbrengen). Kinderparticipatie bij het ontwerp van een natuurspeeltuin sprak duidelijk tot de verbeelding van medewerkers van de BSO. Ook hier is gebruik gemaakt van het boek met foto's van spelen in natuurlijke omgevingen. Vervolgens hebben de kinderen in een bestaande natuurspeeltuin gespeeld terwijl hun verrichtingen werden gevolgd en genoteerd door de begeleiders. Het spelen en de speeltuin werden tenslotte met de kinderen geëvalueerd. In een vervolgbijeenkomst maakten de kinderen in groepjes een maquette van de — in hun ogen — ideale natuurspeeltuin, met gebruik van de ervaringen die ze zelf hadden opgedaan. Zo kwam het fenomeen 'natuurspeeltuin' stapsgewijs tot leven. Het is ook de opeenvolging van een reeks activiteiten die bij kinderen leidt tot een sterkere betrokkenheid bij en belangstelling voor de ontwikkeling van de natuurspeeltuin.

Frequent

Voor het activeren van kindreporters die verslag zouden kunnen doen van het ontwerpproces, was al een potentiële infrastructuur en een groep potentiële deelnemers voorhanden. Zo kon bij de start van het ontwerpproces aangesloten worden bij een bestaand Kinderpersbureau (en hun begeleiders) van twee scholen. Dit Kinderpersbureau is zelf regelmatig op zoek naar leuke activiteiten en gebeurtenissen in de wijk om verslag van te doen. De jonge journalisten interviewden voor dit project wijkbewoners en andere kinderen over hun ideeën en wensen. Ook gingen

zij in gesprek met de ontwerper van de natuurspeeltuin terwijl ze een rondleiding kregen over het beoogde terrein. Hun bevindingen, reportages en filmpjes plaatsten ze op hun eigen website en ze gaven een presentatie op de interactieve middag met andere kinderen, ouders en professionals. De kinderen van het Kinderpersbureau zijn voor langere tijd intensief met het thema 'natuurspeeltuin' bezig geweest. Niet alleen resulteerde dit in praktisch en visueel materiaal in de vorm van filmpjes en verslagen, ook leidde deze manier van werken tot een grote mate van persoonlijke betrokkenheid van de kinderen bij de ontwikkeling van de natuurspeeltuin.

Interactief

Daar het ontwerpproces met kinderen en ouders zich grotendeels ontvouwde in afzonderlijke groepen en activiteiten, werd een interactieve middag georganiseerd om wensen, ideeën, plannen en mensen samen te brengen. Het voorlopig ontwerp van de natuurspeeltuin werd hier gepresenteerd en betrokken kinderen, ouders en professionals konden samen speels en in discussies kijken naar de randvoorwaarden voor een natuurspeeltuin: onder andere de spelregels en activiteiten rondom onderhoud en beheer. Dit heeft geleid tot een positieve respons op het gepresenteerde ontwerp, en tot verdere ideeënvorming over spelregels, natuuractiviteiten, ontwerp, en activiteiten rondom onderhoud en beheer. Deelname aan de middag gaf een extra impuls aan de wens van vooral kinderen en ouders om betrokken te blijven bij de verdere ontwikkeling van de tuin.

Lessen voor succes

De effectiviteit van de werkwijzen en activiteiten die we hier beschrijven wordt uiteindelijk bepaald door de mate waarin ze bijdragen aan het ontwerp van de natuurspeeltuin, en aan toenemende betrokkenheid van doelgroepen. Het blijkt dan dat het heel goed mogelijk, zinvol en zelfs nodig is om kinderen en ouders hun plek te geven in het

proces. Hun participatie is creatief, sociaal en methodisch enorm succesvol gebleken. Dit geldt zowel naar beleidsmatige normen voor participatie en activering, als naar de eigen intrinsieke normen van kinderen en ouders voor succes. Niet alleen hebben de bijdragen veel waardevolle informatie opgeleverd die heeft geleid tot een enthousiasmerend ontwerp, de participatie heeft ook inzicht verschaft in de werkzame elementen en voorwaarden voor de participatievormen die waren ingezet.

- activiteiten op maat
- het tempo en de opeenvolging van activiteiten
- het volgen van specifieke voorkeuren van doelgroepen in actie en interactie
- voldoende ruimte voor het eigen inspiratie van doelgroepen

Deze elementen zijn belangrijke sleutels voor het succesvol activeren van kinderen en hun ouders. Deze sleutels presenteren we tot slot als de vier principes voor het ontwerp van interactieve ontwerpprocessen.

1 Aandacht voor de fysieke en sociale ecologie

Zorg voor fysieke nabijheid van activiteiten in de directe leefomgeving. Naarmate de participatieactiviteiten dichterbij de directe leefomgeving van kinderen en ouders plaatsvinden is de drempel om mee te doen en mee te denken lager. Dit is zichtbaar in alle activiteiten waarbij de doelgroep in de eigen omgeving, of tijdens eigen activiteiten, wordt betrokken, zoals de knutselmiddag, de straatinterviews, activiteiten van het Kinderpersbureau, en de activiteiten met de kinderen van de BSO.

2 Aandacht voor de logica van activiteiten

Stuur op continuïteit en opbouw van activiteiten en uitwisseling. Wanneer kinderen, ouders en professionals meerdere malen, bij opeenvolgende participatieactiviteiten worden betrokken, komt de natuurspeeltuin en de eigen betrokkenheid meer tot leven. Dit effect is vooral waar-

neembaar bij de deelnemers aan het Junior Creatieteam en het Kinderpersbureau. Vooral deze laatste werkwijze maakte het mogelijk voor kinderen om in hun eigen tempo en door eigen ervaringen steeds meer grip te krijgen op wat een ‘natuurspeeltuin’ zou kunnen zijn. De continuïteit van hun betrokkenheid werd gestimuleerd door hen ook te betrekken bij de interactieve middag.

3 Aandacht voor creatieve stijlen en voorkeuren

Zoek aansluiting bij de voorkeuren van deelnemers voor de vorm van interactie en raadpleging: doen versus praten, visualisaties versus woorden. Hoe meer de participatievorm aansluit bij de voorkeur van de doelgroep, des te groter de animo om mee te doen, en des te duidelijker de inbreng. Bij kinderen blijkt dan dat zij vooral dingen willen doen, maken en laten zien. Bij volwassenen (ook professionals) ligt de voorkeur vooral bij het beschrijven en bediscussieren van de inrichting (en met name de voorwaarden voor inrichting). In het algemeen hebben volwassenen ook meer aandacht voor randvoorwaarden voor de inrichting en het gebruik – veiligheid, beheer, onderhoud, effecten op de omgeving, meerwaarde ten opzichte van bestaand aanbod –, dan voor de fysieke (speel)inrichting zelf.

4 Aandacht voor traditie en nieuwe inspiratie

Stel beeld- en voorbeeldmateriaal ter beschikking ter ondersteuning van meningvorming en creativiteit. Wanneer deelnemers niet bekend zijn met het fenomeen ‘de natuurspeeltuin’, helpt voorbeeldmateriaal (foto’s, beelden, plattegronden) om deelnemers te inspireren tot eigen ideeën. Met deze aandachtspunten stimuleren en activeren we professionals om kinderen actief te betrekken bij lokale ontwerpprocessen.

Tarik Pehlivan is senior projectleider en **Diana Neijboer** (socioloog) is projectmedewerker van Stichting Alexander. Samen zijn zij betrokken geweest bij dit project.

Literatuur

- Pehlivan, T., Strating, G., Neijboer, D., Zierfuss, T., Broekema, J., Bouwman, M., (2010). *Participatie bij het ontwerp voor een Natuurspeeltuin in het Sloterpark*. Amsterdam: Stichting Alexander.

Vier- tot achtjarigen als waardevolle kennisbron in onderzoek

Adimka Uzozie & Kitty Jurrius

De meningen en perspectieven van kinderen vormen een bron van informatie die steeds belangrijker wordt in onderzoek. Sinds de totstandkoming van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989), is men in steeds meer landen kinderen gaan betrekken bij onderzoek, om zo ook deze generatie een stem te geven. Inmiddels zijn er meerdere methodes ontwikkeld om inzicht te krijgen in de mening van kinderen. Echter, deze methodes richten zich vaak op kinderen van acht jaar en ouder en niet op jongere kinderen. We behandelen de vraag of en hoe participatie van jonge kinderen vorm kan krijgen. Dit doen we aan de hand van onze ervaringen met de Kids Expert Club, een methode om jonge kinderen te betrekken bij onderzoek. We bespreken de status van kinderparticipatie voor deze leeftijdsgroep. Daarnaast staan we stil bij de vraag op welke manier je de uitkomsten van dergelijk onderzoek als beleidsmaker kunt gebruiken bij strategieontwikkeling en besluitvorming.

Waarom Kids Expert Club?

Als we kijken naar de Nederlandse situatie valt op dat, wat betreft inspraak bij beleidsontwikkeling en besluitvorming, kinderen onder de acht jaar nauwelijks betrokken worden (Uzozie et al., 2010). De terughoudendheid van beleidsmakers ten aanzien van deze leeftijdsgroep wordt door meerdere redenen ingegeven. Ten eerste ontbreekt het aan kennis rondom het betrekken van deze leeftijdsgroep. Zeker op organisatieniveau, bij organisaties die direct met kinderen onder de acht jaar werken, zoals scholen en kinderdagverblijven, is er vraag naar praktische handvatten en methodes. De tweede reden is, dat het voor professionals in het veld niet altijd even duidelijk is wat de zin is

van (georganiseerde) participatie van jonge kinderen: in hoeverre kunnen kinderen iets zeggen en vinden, en welke waarde kun je hechten aan de meningen van jonge kinderen die het nog moeilijk vinden om fantasie en werkelijkheid van elkaar te scheiden? Wat is het precies dat met participatieactiviteiten op deze leeftijd wordt nagestreefd? Om tot antwoorden op deze vragen te komen, is door Stichting Alexander de Kids Expert Club ontwikkeld, een methodiek om kinderen tussen de vier en de acht jaar te consulteren en als ervaringsdeskundigen te laten meedenken over vraagstukken in hun leefomgeving. Hieronder zal de Kids Expert Club worden besproken aan de hand van drie casussen.

Foto: Kids Expert Club. Jonge kinderen spelenderwijs betrekken bij onderzoek. Deelproject: kinderen maken foto's van hun omgeving.

Kids Expert Club: drie casussen

In de Kids Expert Club komen kinderen in groepjes bijeen om spelenderwijs hun gedachten, meningen en ervaringen te delen over een bepaald thema, daarbij zijn de kinderen de experts. De kinderen worden geconsulteerd, waarbij het doel is het verzamelen van de perspectieven van kinderen.

De Kids Expert Club methode is voor het eerst toegepast tijdens een pilot in samenwerking met de Bernard van Leer Foundation, een fonds dat zich richt op het verbeteren de situatie van kwetsbare kinderen in binnen- en buitenland. De kinderen werden geconsulteerd over drie voor de Bernard van Leer Foundation essentiële thema's: het verminderen van geweld, het verbeteren van de fysieke omgeving en vroege educatie.

Kids Expert Club maakt gebruik van verschillende onderzoeksmethodes zoals vignetten, photo elicitation, strip-tekenen, knutselen, groepsgesprekken, observaties en individuele gesprekken. Deze methodes zullen aan de hand van de drie casussen nader worden toegelicht.

In totaal hebben 63 kinderen, verdeeld over meerdere groepen aan de Kids Expert Club meegewerkt. De leeftijd van de kinderen varieerde tussen de 4 en 8 jaar. Voor het werven van de kinderen is een wervingsbrief opgesteld die is uitgezet onder het netwerk van Stichting Alexander. Diverse instellingen en organisaties gaven aan interesse te hebben in deelname. Zij herkenden zich in de thematiek en waren daarnaast zeer geïnteresseerd in de methodische aanpak voor het consulteren van kinderen in de leeftijd 4–8 jaar.

Casus 1: Verminderen van Geweld

Het eerste thema was het (verminderen van) geweld. Hieronder vielen verschillende vormen van geweld zoals verbaal en fysiek geweld en geweld in verschillende situaties zoals op school, op televisie, thuis en in de directe omgeving. Het thema is met de kinderen besproken in kleine groepjes om ze een veilige, vertrouwde omgeving te

geven. Voor de ene helft van de kinderen gebeurde dat in de thuissituatie. De andere helft is cliënt van een expertise- en behandelcentrum op het terrein van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Deze laatste groep kinderen had ook daadwerkelijk ervaring met enige vorm van geweld. De onderzoeksmethodes die zijn gebruikt zijn: vignetten, striptekenen en groepsinterviews. De vignetten bestonden uit acht speciaal door een tekenaar ontworpen afbeeldingen waarop een situatie met geweld stond afgebeeld, bijvoorbeeld een afbeelding waarbij een kind kijkt naar geweld op televisie. De vignetten werden gebruikt om het gesprek met de kinderen op gang te brengen. Aanvullend op de vignetten en de bijbehorende vragen, werd de methode (strip)tekenen gebruikt. Door de tekeningen de observeren en te bespreken kon verder ingezoomd worden op hoe kinderen denken dat geweld voorkomen kan worden, hoe het verminderd kan worden en hoe er je ermee om kunt gaan. Ook werden de tekeningen gebruikt om verder door te praten.

Ik weet niet zo goed wat geweld is

Jonge kinderen (tot ca. 6 jaar) weten nog niet goed wat er met geweld bedoeld wordt. Ze kennen het woord niet en/of hebben er geen associaties bij. Pas wanneer de onderzoekers voorbeelden geven en de vignetten worden getoond, snappen ze waar de onderzoekers op doelen.

Geweld is naar

Op de tekeningen komen verdriet en boosheid voor, kinderen vertellen over situaties waarin zij zich zelf niet fijn hebben gevoeld. Geweld moet in de beleving van kinderen worden 'opgelost'.

Geweld is soms ook spannend en leuk

De oudere kinderen vinden geweld op tv/computer eigenlijk ook wel leuk en stoer. Kinderen kunnen dus voor een deel onderscheiden wat 'gemeen geweld' is en wat niet. Ook kunnen kinderen onderscheid zien tussen wat gespeeld geweld is en wat echt is.

Casus 2: Fysieke omgeving

Het tweede thema, fysieke omgeving, is besproken met kinderen die na schooltijd opgevangen worden op een buitenschoolse opvang en er zijn straatinterviews afgenomen met kinderen op diverse (speel)plekken. Voor deze consultaties is gebruik gemaakt van photo elicitation en interviews. De foto's werden gebruikt om inzicht te krijgen in hoe kinderen hun omgeving zien. Ook werden ze als middel gebruikt om verder met de kinderen over hun omgeving door te praten. De meeste kinderen lijken hun omgeving te accepteren zoals die is, zo blijkt uit het volgende voorbeeld:

Onderzoeker: *Speel je hier vaak?*

Kind: *Ja, elke dag*

Onderzoeker: *Wat vind je van deze speelplek?*

Kind: *Ik vind het goed, ik speel hier met mijn vrienden*

Onderzoeker: *Ik zie dat de wip het niet doet, wat vind je daar van?*

Kind: *Ja, dat was eerst niet zo, maar het maakt niet uit, we doen nu andere spelletjes er om heen.*

Ik kom op veel plekken

Toen we de kinderen vroegen naar wat hun fysieke omgeving precies is, somden ze een grote variëteit aan plekken op waar ze graag naar toe gaan of vaak komen zoals: de kermis, het zwembad, het voetbalveld, de speeltuin, de tuin, de camping, school en de buitenschoolse opvang. De kinderen leken zich bewust van hun mobiliteit.

Buiten ontmoet ik vriendjes

De meeste kinderen gaven aan dat het buitenspelen voor hen een kans is om hun vriendjes te ontmoeten of nieuwe vrienden te maken.

Casus 3: Vroege educatie

De laatste consultaties, aangaande het thema vroege educatie, zijn uitgevoerd op een basisschool met kinderen uit groep 4, 5 en 6. De school selecteerde zestien kinderen,

veelal uit gezinnen met een lage sociaal economische status. De kinderen zijn gevraagd om hun dag in kaart te brengen en foto's te maken van wat zij als leuk, leerzaam en belangrijk ervaren. De kinderen hebben tijdens een eerste bijeenkomst instructies gekregen over de opdracht en het gebruik van de wegwerpcamera. Daarna konden zij thuis, op school, in de kerk, op de voetbalclub en op straat aan de slag met het maken van foto's. Een aantal dagen later is een medewerker van Stichting Alexander de camera's komen ophalen, zodat de foto's afgedrukt konden worden. Tijdens een tweede bijeenkomst met de kinderen zijn de mooiste foto's gekozen en verwerkt in een fotocollage. De medewerkers van Stichting Alexander hebben tijdens het knippen en plakken met de kinderen besproken wat er op de foto's te zien is en probeerden zicht te krijgen op hoe de dagelijkse leefwereld van kinderen eruit ziet en hoe en van wie zij leren.

Ik leer van allerlei activiteiten

De kinderen fotografeerden tal van activiteiten waaronder het helpen bij de afwas of koken, zwemles, de kerk, muziekles, het bezoeken van verjaardagen en spelen met vriendjes. Bij deze activiteiten leren ze niet alleen vaardigheden op bijvoorbeeld huishoudelijk vlak, maar ze krijgen ook toegang tot informatie om van alles te weten te komen over onderwerpen die hen bezighouden.

Ik leer van mensen om mij heen

Veel kinderen maakten ook foto's van familie en vriendjes. Vooral oudere broers en zussen werden genoemd als belangrijke leermeesters, bijvoorbeeld bij het leren van liedjes of het schrijven van letters en woorden. Maar kinderen gaven ook aan te leren van hun ouders. Zo noemde een kind dat zijn moeder hem heeft geleerd Ethiopische koffie te zetten. Kinderen noemden ook de juffen en meesters van school als mensen van wie zij dingen leren als rekenen en schrijven. De kinderen associeerden school eerder met leren dan de buitenschoolse opvang. Die laatste plek was volgens hen vooral ingericht op spelen.

De toekomst van kinderp participatie op jonge leeftijd

De ervaringen met de Kids Expert Clubs hebben een aantal inzichten opgeleverd die de discussie over kinderp participatie op jonge leeftijd kunnen voeden.

Speelse kennismaking met inspraak op jonge leeftijd

Het concept Kids Expert Club leent zich om op een voor jonge kinderen passende wijze in gesprek te gaan over een diversiteit aan onderwerpen en hen daardoor een stem te geven. Voor het merendeel van de kinderen is dit een eerste kennismaking met een vorm van georganiseerde participatie. De kinderen worden actief gestimuleerd om te formuleren wat zij van iets vinden. Sommige kinderen vinden dat moeilijk, en kijken vooral naar andere kinderen, en vormen daarna hun mening. Educatief gezien lijkt — op grond van deze eerste kleine pilot — de Kids Expert Club dan ook bij te dragen aan het serieus nemen van het kindperspectief, doordat zij hun eerste stappen zetten in het formuleren van hun eigen ideeën. De kinderen die meedoen raken op deze manier vertrouwd met participatie en meedenken.

Een kijkje in de belevingswereld van kinderen

In de pilots werd over thema's met jonge kinderen gesproken, die niet vanzelfsprekend dagelijkse gesprekstema's voor kinderen waren. Daarbij kregen kinderen zelf de regie. Voor de betrokken professionals leidde dit tot een aantal nieuwe inzichten, zowel in de leefwereld van kinderen als de capaciteiten van kinderen om zelf met informatie en ideeën te komen en hun mening te uiten. Hoewel dit niet direct tot beleidsverandering heeft geleid, bieden de uitkomsten van de Kids Expert Club wel een meer genuanceerde kijk op hoe kinderen hun speelgebied ervaren en wat zij zelf als belangrijke manieren en momenten zien om dingen te leren.

Stimuleren van abstractievermogen van kinderen

Eén van de moeilijkste punten voor de begeleiders van de Kids Expert Clubs was, om de abstracte thema's van het

onderzoek te vertalen naar concrete thema's die hanteerbaar zijn voor kinderen. Tegelijkertijd werd met kinderen nagedacht over thema's als 'wat is geweld', 'wat is leren', 'hoe leer ik, waarvan leer ik'. Voor kinderen was het vervolgens leuk om er vorm aan te geven en begrippen te leren.

Wensen voor kinderp participatie op jonge leeftijd

Met verschillende professionals is gesproken over de zin van kinderp participatie op jonge leeftijd. En daaruit blijkt dat er wensen zijn op dat gebied. Belangrijk is dat (georganiseerde) kinderp participatie goed blijft aansluiten bij de capaciteiten en speelbehoeften van kinderen. Anderzijds kan het al op jonge leeftijd een basis vormen voor samenleven en betrokkenheid. Gewend raken aan naar elkaar luisteren, iets vinden van je eigen leefomgeving, ervaren dat je er invloed op uit kunt oefenen: het zijn wensen die professionals hebben voor kinderen, en die zij door middel van kinderp participatie-activiteiten graag gestimuleerd zouden willen zien. De hoop is dat daarmee ook een basis wordt gelegd voor zelfstandigheid en medeverantwoordelijkheid op latere leeftijd.

De Kids Expert Clubs is enthousiast ontvangen door de betrokken begeleiders vanuit de instellingen. Professionals in de sectoren kinderopvang, onderwijs, buitenschoolse opvang en welzijnswerk geven aan dat er weinig kennis en materiaal voor handen is om actieve participatie te stimuleren waarin de beleving en ervaringsverhalen van kinderen zelf centraal staan. Voor professionals betekent het dan ook dat met Kids Expert Clubs een tool beschikbaar komt waarmee zij op kleine schaal en met kindvriendelijke methoden kunnen oefenen. De ervaringen tot nu toe vormen prima bouwstenen voor een motivatie voor kinderp participatie op jonge leeftijd. Vervolgonderzoek is wenselijk om te monitoren hoe methoden en intenties optimaal in overeenstemming kunnen worden gebracht. In vervolg op de Kids Expert Club onderzoeken Stichting Alexander en de Bernard van Leer Foundation nu de wijze waarop organisaties en hun medewerkers vorm en inhoud

kunnen geven aan kinderp participatie en hoe ideeën van kinderen te integreren zijn in hun activiteiten.

Adimka Uzozie (pedagoog) is seniorprojectleider en **Kitty Jurrius** (sociaal-cultureel wetenschapper) is senioronderzoeker bij Stichting Alexander. Ze zijn samen de architect van de Kids Expert Club en werken samen met het Bernard van Leer Foundation aan de follow-up hiervan.

Leiden. Pilot KinderOnderzoeks Groep.
Onderzoek naar zelf gekozen thema
rondom kinderrechten.
Een project van Stichting Alexander.

Amsterdam Nieuw-West: Kinderen, ouders en buurtbewoners ontwerpen een natuurspeeltuin in het Sloterpark.
Deelproject: kijkdozen op festival Geuzenveld Verandert!
Een project van Stichting Alexander.

Friesland, Fier Fryslân:
Focusgroepen met kinderen. Kinderen tekenen hun wensen.
Een project van Stichting Alexander.

Kinderen als onderzoekers aan het werk: de Kinder Onderzoek Groep[©]

Asia Sarti & Nina von der Assen

Naar de leefwereld van kinderen wordt wereldwijd veel onderzoek gedaan door volwassenen, maar weinig door kinderen zelf. In 2010 startte Stichting Alexander samen met ICDI (International Child Development Initiatives) de Kinder Onderzoek Groep, waarin kinderen onderzoeksvaardigheden leren en ook zelf actief het onderzoek uitvoeren. Ook in de komende jaren zijn er kinderen actief in de Kinder Onderzoek Groep. Wij gaan in op de totstandkoming en de grondslagen van de Kinder Onderzoek Groep. Vervolgens beschrijven wij de werkwijze en besluiten met de opbrengsten.

Het methodisch concept van de Kinder Onderzoek Groep

Het idee van de Kinder Onderzoek Groep is gebaseerd op het werk van de Child Research Centre aan de Open Universiteit in Engeland. Kinderen in de leeftijd van elf tot dertien jaar kunnen in dit centrum een cursus volgen over het opzetten en uitvoeren van onderzoek. De directeur van dit centrum, Mary Kellett, is tevens auteur van het boek 'How to Develop Children as Researchers: a step by step guide to the research process'.

Dit boek beschrijft een methode waarbij kinderen leren onderzoek doen en gelijktijdig een onderzoek uitvoeren tijdens een cursus van tien sessies van 90 minuten. Kinderen worden stap voor stap meegenomen in het onderzoeksproces; van een onderzoeksvraag bedenken tot het presenteren van de resultaten. In elke sessie leren kinderen op een speelse manier nieuwe termen en onderzoeksvaardigheden. Dit boek is als basis gebruikt voor de ontwikkeling van het Nederlandse concept, in coproductie tussen ICDI en Stichting Alexander.

Doelstellingen

De doelstelling van de Kinder Onderzoek Groep is drieledig. Het gaat vooraleerst om het creëren van kennis vanuit het perspectief van kinderen zelf. Deze unieke kennis kan volwassenen inzicht geven in het leven van kinderen en wat het betekent kind te zijn in deze tijd. Kinderen kijken immers met andere ogen naar de wereld en stellen (daarom) andere vragen dan volwassenen en ze stellen andere prioriteiten en belangen dan volwassenen (Kellett, 2005), zoals ook blijkt uit de uitkomsten van hun onderzoek.

Deelnemers van de Kinder Onderzoek Groep doen ook onderzoeksvaardigheden op die positief kunnen bijdragen aan hun algemene cognitieve, sociale en communicatieve vaardigheden.

De thematische insteek is bepaald, namelijk het kinderrechtenverdrag (het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, VN, 1989). Dit geeft kinderen alle ruimte om onderwerpen te kiezen: het spectrum van het Kinderrechtenverdrag is immers groot en beslaat feitelijk alle leefgebieden van kin-

*Foto: Pilot Kinder Onderzoek Groep, Leiden.
Onderzoek naar zelf gekozen thema rondom kinderrechten.
Een project van Stichting Alexander.*

deren. In de basis levert dit concept ook het effect op dat kinderen kennis maken met het Verdrag.

De onderzoeksladder

Voor de aanpak is een onderzoeksladder ontworpen, die tevens de leidraad is voor de 10 sessies die met de kinderen doorlopen worden. Deze ladder bestaat uit negen 'treden':

1. Thema bedenken
2. Informatie zoeken
3. Onderzoeksvraag maken
4. Methode van onderzoek kiezen
5. Onderzoeksinstrument maken
6. Data verzamelen
7. Analyseren van de data
8. Onderzoeksvraag beantwoorden
9. Presenteren

Thema bedenken en informatie zoeken

Het traject begint met een introductie van de kinderrechten. Twee artikelen uit het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VN, 1989) zijn vooral relevant voor dit project: Artikel 12 (recht om een mening te geven) en Artikel 13 (vrijheid om inlichtingen en denkbepelden te verzamelen, te ontvangen en te verspreiden). Tijdens de eerste bijeenkomst wordt gesproken over wat kinderrechten zijn aan de hand van een spel en wordt met de kinderen gebrainstormd over thema's die te maken hebben met kinderrechten. Vervolgens kiezen zij daaruit thema's waarnaar zij zelf onderzoek willen doen. Vervolgens zoeken de kinderen informatie op over deze thema's in de bibliotheek, op internet en door er met anderen over te praten.

Onderzoeksvraag bedenken en de voorbereiding op de rol als onderzoeker

Op grond van de gevonden informatie geven de kinderen aan over welk aspect van het thema zij onderzoek wilden doen. Voordat de kinderen verder gaan met het operationaliseren van hun onderzoeksvraag en het verzamelen van data, wordt

uitgebreid met hen stil gestaan bij de onderzoeksethiek: 'goed' en 'fout' binnen het kader van onderzoek doen heeft niet alleen betrekking op het bereiken van je onderzoeksdoelen, maar ook op het toezien op en waarborgen van de belangen van de respondent. Middels een aantal kleine rollenspellen waarin de kinderen zelf de rol van onderzoeker en respondent uitbeelden, komt naar boven wat ethisch wel en niet verantwoord gedrag is: bijvoorbeeld dat toestemming moet worden gevraagd aan zowel kind als ouder alvorens wordt gefilmd, dat respect moet worden getoond voor iemands mening (niet uitlachen) en dat de juiste context moet worden gecreëerd alvorens een raadpleging te doen. Samen met de kinderen worden op deze wijze ethiekregels opgesteld, waaraan zij zich vervolgens committeren.

Methode van onderzoek kiezen en een onderzoeksinstrument maken

Aan de kinderen worden vervolgens drie methoden van onderzoek doen voorgelegd: vragenlijst, open interview en experiment. De kinderen kunnen nadenken over welke methode het meest geschikt is voor het beantwoorden van hun onderzoeksvraag, en kiezen er één of twee. De kinderen ontwikkelen daarna zelf hun vragenlijsten, gespreksleidraden voor open interviews en observatielijsten.

Data verzamelen en conclusies trekken

Daarna gaan de kinderen aan de slag met het verzamelen van data onder leeftijdsgenoten en ouders. De kinderen analyseren vervolgens de verzamelde data door te coderen en te turven en ze beschrijven de resultaten. Aan de hand van de resultaten trekken zij conclusies en beantwoorden ze de onderzoeksvragen.

De resultaten presenteren

Tenslotte mogen de kinderen hun eindresultaten presenteren in een feestelijke setting. De afgelopen twee keer was dit in het Kinderrechtenhuis in Leiden, ten overstaan van een publiek van ouders, leerkrachten en professionals.

Resultaten Kinder Onderzoek Groep

Ter afsluiting van de tweede Kinder Onderzoek Groep, presenteerden zes kinderen op 18 mei 2011 één voor één hun resultaten, aan ouders, broertjes en zusjes, juffen en meesters. Bijzondere gast was de kinderombudsman, Marc Dullaert. De kinderen hadden de kinderombudsman zelf uitgenodigd tijdens hun ontmoeting met hem op zijn eerste werkdag.

De kinderen hadden onderzoek gedaan naar de volgende — zelf gekozen — vragen:

- Voeding: Krijgen kinderen genoeg en gezond voedsel?
- Vrijheid van meningsuiting en discriminatie: Wat is de grens tussen vrijheid van meningsuiting en discriminatie?
- Hobby's: Wat zijn de hobby's van kinderen?
- Opvoeding: Zit er veel verschil in opvoeding tussen vroeger en nu?
- Rechten van jonge kinderen: Welke rechten zijn belangrijk voor heel jonge kinderen?
- Recht op informatie: Zijn kinderen zich bewust van het recht op informatie?

Uit het onderzoek naar voeding kwam naar voren dat de onderzochte kinderen genoeg te eten hebben: er is genoeg geld en er worden voldoende boodschappen gedaan. Het zijn daarbij vooral de moeders die verantwoordelijk zijn voor de boodschappen en die ervoor zorgen dat kinderen gezond eten.

In de presentatie over de grens tussen vrijheid van meningsuiting en discriminatie, werd naar voren gebracht dat meisjes het verbod op discriminatie belangrijker vinden, terwijl jongens vrijheid van meningsuiting belangrijker vinden. De meeste kinderen vinden dat er bij discriminatie wel een verschil is tussen zeggen dat je iets vindt en handelen naar een (discriminerende) mening.

Over hobby's hebben we geleerd dat zowel meisjes als jongens voldoende vrije tijd hebben. Zowel meisjes als jongens

zouden voor €1000,- vooral 'dingen voor binnen' kopen, zoals een i-pad. Tegelijkertijd spelen ze wel vaak buiten en doen ze aan verscheidene sporten. Meisjes lezen aanzienlijk meer dan jongens. In de presentatie over opvoeding, werd er een vergelijking gemaakt tussen de opvoeding vroeger en nu. Daarin kregen we te horen dat kinderen van nu denken dat kinderen het vroeger zwaarder hadden, omdat kinderen al vroeg moesten werken, er minder luxe en technologie was, en juist meer oorlog en zwaardere straffen. Volwassenen daarentegen denken juist dat kinderen het nu zwaarder hebben omdat ze eerder volwassen moeten worden, het druk hebben, veel en vroeg keuzes moeten maken en er veel afleiding is door sociale media.

Om meer te weten te komen over de rechten van jonge kinderen heeft een van de onderzoekers gesproken met juffen en met kleine kinderen. Hierin viel op dat juffen vooral het recht op onderwijs belangrijk vinden, terwijl kleine kinderen zelf het recht op spelen het belangrijkste vinden.

Over het recht op informatie, tenslotte, kregen we te horen dat kinderen niet heel erg bewust zijn van hun recht om geïnformeerd worden. Wanneer zij hier echter kennis van nemen, geven zij aan dit wel een belangrijk recht te vinden. Na de presentaties nam de kinderombudsman het woord, voor elke onderzoeker had hij iets persoonlijks te zeggen. Hij benoemde nogmaals het belang van onderzoek door kinderen zelf: dat zij op een andere manier tegen de wereld aankijken en andere dingen zien dan volwassenen. Na dit nawoord waren de kinderen en de andere aanwezigen nog trotser op het resultaten. Om dit te verzilveren kregen zij allen ook een certificaat uitgereikt en een presentje, waarna de Kinder Onderzoek Groep 2011 feestelijk werd afgesloten.

Evaluatie

De kinderen hadden gedurende de sessies ook de mogelijkheid invloed uit te oefenen op de invulling van de metho-

dische aanpak. Zij konden dit doen door dit voor te leggen aan de begeleiders. Er was ook een speciale ideeënbus ingericht waar kinderen (anoniem) kaartjes in konden stoppen met hun vragen en opmerkingen. De begeleiding kon met deze input het programma aanpassen zodat aan de behoefte van de kinderen kon worden voldaan. De kinderen gaven in de evaluatie aan dat zij veel geleerd hebben op het gebied van kinderrechten, onderzoeksvaar-

digheden en presenteren. Ook op sociaal en emotioneel vlak hebben de kinderen een duidelijke ontwikkeling door gemaakt. Door een intensieve samenwerking leerden kinderen elkaar en de begeleidende volwassenen goed kennen en leerden zij beter samenwerken. Ook leerden zij zich te uiten, hun standpunten te presenteren en beargumenteren en in te gaan op vragen van anderen.

Een uitrol in Nederland

De KOG heeft zich als concept bewezen als een goede werkwijze om met kinderen in gesprek te gaan over thema's die er voor hen toe doen, door hen o.a. zelf de agenda voor onderzoek en dialoog op te laten stellen. De initiatiefnemers zien in samenwerking met anderen groot belang in een uitrol van de KOG in Nederland, binnen verschillende settings en ook voor andere specifieke doelgroepen. We hanteren hierbij evenwel het uitgangspunt; de insteek van de KOG is en blijft het Kinderrechtenverdrag. Bovendien heeft een uitrol van de KOG ook het effect dat kinderen kennis maken met het verdrag. We ontwikkelen daartoe een Toolbox Kinder Onderzoek Groep; inclusief een uitgebreide methodiekbeschrijving en maken daarmee mogelijk dat de KOG als tool ingezet kan worden in een wijk- of gemeentelijke kinderraad, als onderwijstool binnen een basisschool of binnen het VO (brugklassen) en als speciale tool binnen (zorg)instellingen. We bundelen vervolgens de resultaten hiervan (ervaringen, evaluaties) en de concrete onderzoeksresultaten.

Asia Sarti (pedagoog) is projectleider bij Stichting Alexander en **Nina van der Assen** (orthopedagoog) was programma manager bij International Child Development Initiatives (ICDI) en sinds juni 2011 stafmedewerker bij Stichting Utopa. Beiden hebben tezamen met twee vrijwilligers het Nederlandse concept Kinder Onderzoek Groep uitgewerkt en begeleid.

Literatuur

- VN (1989). *International Verdrag inzake de Rechten van het Kind*. www.kinderrechten.nl/site/pages/professionals/kinderrechten/docs/IVRK.pdf
- Kellett, M., (2005). *How to Develop Children as Researchers: a step by step guide to the research process*. London: Sage.
- Sarti, A., Von der Assen, N. (2010). *Kinder Onderzoek Groep: Werken aan kinderrechten, een nieuwe methode voor ontwikkeling*. Amsterdam: Stichting Alexander.

Wat doet fier!fryslân Nu EIGENlijk PRECIES?

Fier Fryslân heeft **vier** onderdelen waar kinderen hulp kunnen krijgen en dus cliënt zijn.

Het Kinder- en Jeugdtraumacentrum Fryslân

Wat doet het Kinder- en Jeugdtraumacentrum Fryslân (KJTC-F)? Kinderen kunnen er erg last van hebben als thuis veel nare **ruzies** zijn geweest waarbij er misschien wel geslagen of geschopt werd, of als grote mensen of kinderen aan jouw lijf hebben gezeten wat je helemaal niet wilde. Je krijgt dan hulp en dat heet **therapie**. In de therapie praat en speel je over de nare dingen die er gebeurd zijn.

Psycho Educatie Groepen

Wat doen de Psycho Educatie Groepen? Als je thuis geweld hebt meegemaakt, kun je deelnemen aan groepen zoals "Let op de kleintjes" of "Met je vingers in je oren". **Geweld** betekent: nare ruzies tussen grote mensen en/of kinderen. Het is naar om dat mee te maken en je kunt je daardoor verdrietig, boos of bang voelen. Het is belangrijk hierover te gaan **praten** en spelen met een hulpverlener.

Blijf van mijn lijf huis

In een Blijf van mijn lijf huis wonen kinderen met hun moeders. Zij konden niet meer **thuis** wonen omdat de ruzies thuis te erg werden en er vaak geen andere

hulp die je bij Fier krijgt? Om daar antwoord op te krijgen, middags geïnterviewd door kinderjournalisten.

Niet zomaar en daarom kregen de kinderen les van Alexander en een echte journalist. Zij vertelde hoe eruit ziet. Je moet bijvoorbeeld goed vragen stellen en luisteren. Na al deze informatie werd het tijd voor de interviews te zien. Twee juffen gingen voor de groep en de ander werd geïnterviewd. Als je zag dat het niet een rode kaart aangeweesd.

Toen de oefenjournalist de andere juf maar weinig tijd gaf om antwoord te geven, stak een meisje de rode kaart omhoog. Ze zei: 'De journalist moet langer op een antwoord wachten.' Dat klopte dus helemaal! Het werd tijd dat de kinderen zelf als journalist aan de slag gingen. Ze hebben hard geoefend, nagedacht en veel vragen gesteld. Het lukte de jonge journalisten om goede interviews af te nemen en iedereen kreeg een echt diploma!

Psycho-educatie groepen:

Over nare praten vindt één van de kinderen het minst leuk maar 'als je speelt heb je afleiding'. Ook hier komt spelen positief naar voren. Het materiaal dat gebruikt wordt, mag wel leuker volgens een aantal kinderen. De eerste keer waren kinderen zenuwachtig voor de groep. Ze voelden zich wel veilig in een groep en de meeste

kinderen geven aan dat een groep voorkeur heeft boven alleen hulp. 'Anders ben je zo alleen', zegt een geïnterviewde. Bijna alle kinderen voelen zich fijner en opgelucht na een bijeenkomst. Volgens sommigen mag het wel langer duren. De kinderen geven hun hulpverlener gemiddeld een **7,8** als cijfer!

Blijf van mijn Lijf: Het is gezellig en niet eenzaam om met andere mensen in één huis te wonen, vertelt een meisje die in Blijf heeft gewoond. Kinderen missen hun vrienden, de oude school en een eigen plek en vinden het jammer dat ze alles moeten delen. De kinderen hebben afleiding door andere kinderen om zich heen en spelen. 'Als je naar je mentor gaat om te praten, wordt het opgelost', zegt één van de kinderen. Er is niet naar een cijfer gevraagd.

KREten & gedichten

De kinderen mochten bij één onderdeel van de middag kiezen uit meerdere opdrachten. Sommigen kozen voor het maken van een gedicht over de hulp die ze van Fier krijgen, anderen beantwoordden de vraag: 'Wat zou ik doen als ik directeur van Fier was' en weer andere kinderen schreven iets leuks of grappigs over de hulpverlener of schreven een verhaaltje over iets wat ze niet snel zouden vergeten van de hulp die ze hebben gekregen. Bekijk hier de leuke resultaten.

ik vind dat leuk bij blijf en gin eek naar de kress leuk ik was de baas x

Als was die

Kinderen met geweldservaring over de kwaliteit van zorg

Geeske Strating & Ingrid Couperus

Is kinderpaticipatie ook mogelijk bij minder vrolijke en leuke onderwerpen? Willen en kunnen kinderen meepraten en meedenken over moeilijke en nare dingen waar ze mogelijk verdrietig van worden? Stichting Alexander heeft in een tweetal projecten bij Fier Fryslân ervaring opgedaan met participatie van kinderen met geweldservaring. We bespreken hier de methoden en de resultaten, de successen en de inzichten in zaken waarover kinderen willen en kunnen meepraten als het om hun zorg gaat.

Fier Fryslân

Fier Fryslân is een expertise- en behandelcentrum op het terrein van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Als erkende topreferente Jeugdzorgaanbieder houdt Fier Fryslân zich bezig met het stoppen en voorkomen van geweld en het bieden van hulp bij de gevolgen van geweld.

De cliënten van Fier Fryslân zijn slachtoffers van loverboys, eerwraak, mensenhandel, gedwongen prostitutie, huiselijk geweld, etc. Dit zijn zowel volwassen als minderjarige cliënten. De behandeling en begeleiding bestaat zowel in ambulante als intramurale vorm.

Fier Fryslân heeft de participatie van cliënten hoog in het vaandel staan omdat het informatie en aanknopingspunten voor verbetering oplevert, maar ook omdat het de positie van de cliënt en daarmee het zelfvertrouwen van de cliënt vergroot. De cliënt wordt hiermee geactiveerd en in zijn/haar kracht gezet. Participatieve methoden die Fier Fryslân hanteert zijn onder andere de ideeënbus, een cliënten-familieraad, huiskamervergaderingen in de opvanghuizen en driemaandelijkse evaluaties met de cliënt over de

hulpverlening. Deze participatiemogelijkheden zijn deels geschikt voor kinderen, maar worden meer gebruikt door volwassen cliënten. Daarom voert Fier Fryslân tevredenheidsonderzoeken uit, ook onder de kinderen, om hen een stem te geven ten aanzien van de hulpverlening.

De kinderen die hulp ontvangen bij Fier Fryslân zijn blootgesteld aan geweld in afhankelijkheidsrelaties of zijn de dupe van de (v)echtscheiding van hun ouders. Fier Fryslân heeft een ambulant behandelaanbod voor deze kinderen en binnen de opvanghuizen van Fier Fryslân verblijven ook kinderen. Voor deze, vaak getraumatiseerde, kinderen is het extra belangrijk om weer zelfvertrouwen te krijgen en grip te ontwikkelen op wat er om hen heen gebeurt. Participatie (mee mogen praten, meedenken, meebeslissen) kan hierin een bijdrage leveren; het draagt bij aan de ontwikkeling van zelfvertrouwen, zelfrespect en sociale verantwoordelijkheid.

Hoe zijn we te werk gegaan?

In 2008 heeft Stichting Alexander voor het eerst een cliënt-

Friesland: Kinderkrant van Fier Fryslân over de kwaliteit van zorg. Gemaakt door kinderen met geweldservaring. Een project van Stichting Alexander.

tevredenheidsonderzoek uitgevoerd binnen Fier Fryslân. Onderdeel daarvan was de ontwikkeling van een instrument dat geschikt is voor kinderen en dat moest voldoen aan de volgende eisen: het moet een creatieve en speelse methode zijn, kinderen van verschillende hulpvormen moeten op verschillende manieren kunnen worden betrokken (kinderen die in een Blijf huis verblijven kunnen een andere rol krijgen dan kinderen die ambulante hulp krijgen), ouders moeten ook betrokken worden en het moet een tastbaar product opleveren. Op basis van deze kaders hebben medewerkers van Fier Fryslân een keuze gemaakt uit het KiesMeNu®, een keuzemenu van participatieve methoden (ontwikkeld door Stichting Alexander). Uitgangspunt van het KiesMeNu is dat de manier waarop cliëntenfeedback wordt verkregen zoveel mogelijk aansluit bij de doelgroep of hulpvorm. Methoden die in het KiesMeNu staan zijn onder andere: Panelgesprekken, Verbeterfoto's, Levend Ganzenbord, Audits en Verbetergroepen. De werkgroep koos voor het Persbureau, omdat kinderen en ouders die gebruik maken van de verschillende hulpvormen hiermee op verschillende manieren kunnen worden betrokken.

Kinderpersbureau

Op een woensdagmiddag in de herfstvakantie vindt een activiteitenmiddag plaats bij Fier Fryslân. Een klein groepje kinderen ontvangt voorafgaand aan de middag een journalistentraining en wordt klaargestoomd om andere kinderen te interviewen. De kinderen en ouders die op de middag afkomen worden onderverdeeld in groepjes. Onder begeleiding van een medewerker van Fier Fryslân gaan de groepjes bij diverse activiteiten langs. De kinderen worden geschminkt, ze worden geïnterviewd door een kinderjournalist over hoe ze de hulp ervaren, ze mogen tekenen of opschrijven wat zij zouden veranderen als zij de directeur van Fier Fryslân zouden zijn, er is een springkussen en ondertussen wordt de ouders het hemd van het lijf gevraagd tijdens een panelgesprek. Aan het einde van de middag is er patat voor iedereen en wordt de middag

tevreden afgesloten. De middag heeft een heleboel input opgeleverd die wordt gebundeld in een speciale kinderkrant : De Kinderstem'. De krant is verspreid onder de cliënten en een aantal samenwerkingspartners van Fier Fryslân. Daarnaast zijn de aandacht- en verbeterpunten die naar voren zijn gekomen uit het onderzoek,gebruikt als middel om de kwaliteit van de zorg te verbeteren.

In 2010 voerde Stichting Alexander acht focusgroepen uit met cliënten van de diverse hulpvormen, ter aanvulling op de lopende cliënttevredenheidsonderzoeken. Twee daarvan zijn uitgevoerd met kinderen. De gespreksleidraden voor de gesprekken zijn in overleg met de hulpverleners van Fier Fryslân samengesteld.

Eén van de focusgroepen is gehouden met kinderen die met hun moeder in een Blijf van mijn Lijf huis verblijven. Een andere focusgroep bestond uit kinderen die deelnemen aan de (ambulante) psycho-educatiegroepen 'Vingers in je oren' (kinderen van 7 tot 12 jaar) en 'Let op de kleintjes' (kinderen van 3 tot 7 jaar en hun ouders/verzorgers). Beide psycho-educatiegroepen zijn gericht op het verminderen van de gevolgen van huiselijk geweld en het vergroten van de veiligheid en de weerbaarheid. Tegelijkertijd met, of aansluitend op de kinderpanels, werden de ouders van deze kinderen geïnterviewd over de hulp, hoe hun kinderen erop reageren en de betrokkenheid van ouders bij de hulp.

Focusgroep Blijf van mijn Lijf

Medewerkers van Stichting Alexander worden enthousiast ontvangen door een groepje van vijf kinderen in de leeftijd van zeven tot dertien jaar. Ze geven een rondleiding door het Blijf-gebouw en vertellen wat ze leuk en niet leuk vinden aan de verschillende ruimtes in het gebouw. Zo inspecteren we de tienerkamer, de kinderopvang, de televisiekamer, de activiteitenruimte, de therapieruimte, de keukens, de buitenruimte en een woonunit. Vervolgens vindt een vraaggesprek over het leven in Blijf plaats aan de hand van een vragenlijst. Tenslotte mogen de kinderen

tekenen of beschrijven wat zij zouden veranderen aan het Blijf huis als zij de baas waren.

Focusgroep ambulante hulp. In de kantine van Fier Fryslân staat de limonade al klaar. Zeven kinderen in de leeftijd van vijf tot twaalf nemen plaats aan tafel en om het ijs te breken wordt een kennismakingsspel gespeeld met een dobbelsteen en de kinderen tekenen elkaars portret. Vervolgens wordt de groep gesplitst in een groepje kinderen tot acht jaar en kinderen boven de acht jaar. De kleine groepjes worden geïnterviewd over de hulp die zij van Fier Fryslân hebben gekregen: wat vinden ze daarvan en wat hebben ze ervan geleerd? Tussendoor eet de groep gezamenlijk pannenkoeken en daarna mogen ze tekenen of beschrijven wat zij zouden veranderen als zij directeur waren van Fier Fryslân.

Fun en veiligheid hebben ook grenzen

In beide projecten is nadrukkelijk gekozen voor fun en veiligheid. Het moest vooral leuk zijn voor de kinderen. Niet alleen werf je met een leuke activiteit meer kinderen, het zorgt ook voor een sfeer waarin kinderen zich prettig en veilig bij elkaar en de onderzoekers voelen. Er is veel aandacht besteed aan het op het gemak stellen van de kinderen door kennismakingsspellen en aantrekkelijke activiteiten. De investering in de organisatie hiervan betaalde zich uit in enthousiaste kinderen die zich vrij voelden om de onderzoekers eerlijk en open te antwoorden. Bij de gesprekken waren geen hulpverleners aanwezig, maar zij waren altijd stand-by voor het geval een kind hier behoefte aan zou krijgen als hij/ zij het moeilijk had tijdens het gesprek. De veiligheid zit hem daarnaast in het respecteren van de grenzen aan waar kinderen over willen en kunnen praten. In de opbouw van de ontmoeting met de kinderen is langzaam aan dieper ingegaan op zaken. Zoals bij het gesprek in het Blijf van mijn Lijf huis: na een kennismakingsspel mochten de kinderen de onderzoekers rondleiden. Dit gaf hen status: zij kennen de weg, weten waar alles voor dient

en ze popelden om te vertellen wat ze allemaal wisten. De volgende stap was het bespreken van de rondleiding: wat is leuk, wat is minder leuk, wat kan verbeterd worden? Ook hier hadden ze het hoogste woord: een wensenlijstje was snel gevuld. Tenslotte volgde het moeilijkste onderdeel van het gesprek: er werd gevraagd naar (hun mening over) de hulpverlening, de rol van hun ouder(s), hun toekomst ideeën en hun behoeftes. Ook in de andere focusgroep en in de workshops van het Persbureau is een dergelijke opbouw gebruikt. Opvallend was dat kinderen heel duidelijk hun grenzen aangaven bij dit laatste onderdeel: vaak begon het met onrustig schuifelen, lang wachten met antwoorden, wegstijven of antwoorden met 'ik weet het niet'. De onderzoekers hebben deze grenzen gerespecteerd en vroegen bewust niet door naar onderwerpen waar de kinderen zichtbaar moeite mee hadden, zoals het contact met hun vader of wat ze leren van de therapiesessies.

De houding van de professional is cruciaal

Bij het gesprek over ambulante hulpverlening is besloten om de groep kinderen te splitsen in een groep jonge kinderen (vijf en zes jaar) en een groep oudere kinderen (acht tot twaalf jaar). De verschillen tussen de leeftijden bleken te groot om een gezamenlijk gesprek te kunnen voeren. Heel jonge kinderen hebben veel moeite met het reflecteren op het hulpverleningsproces. Vragen als: "wat heb je geleerd bij 'Let op de kleintjes?'" en "Wat zou je nog graag willen leren?" konden zij niet beantwoorden. Ook vragen over hun gevoel van veiligheid tijdens de sessies van Let op de kleintjes begrepen ze niet. Wat ze vertelden was dat de sessies leuk waren, ze een lieve 'juf' hadden en dat de andere kinderen ook leuk waren. Op de vraag of er ook dingen niet leuk waren, werd niet geantwoord en de kinderen gaven signalen af het niet prettig te vinden om hierover te praten. Oudere kinderen (boven de acht jaar) kunnen beter reflecteren op het hulpverleningsproces. De kinderen konden vertellen wat hun verwachtingen waren voorafgaand aan de sessies met 'Vingers in je Oren' en

of die verwachtingen waren uitgekomen. Dingen die ze minder leuk vonden aan de sessies konden ze beter verwoorden dan de jonge kinderen. De focusgroep met kinderen van Blijf van mijn Lijf werd niet gesplitst. Hiervoor is gekozen omdat de kinderen elkaar allemaal goed kenden (wat niet het geval was bij de focusgroep met ambulante kinderen), sommigen waren zelfs broertjes en zusjes van elkaar, en ze konden elkaar helpen met het verwoorden van hun gevoelens.

Kinderen vinden het vooral fijn om mee te denken over praktische en tastbare zaken. Bij het Blijf van mijn Lijf huis gaat het voornamelijk om de dagbesteding: het invullen van de vrije tijd, maar ook over de therapiesessies: zo hebben ze liever op een dag meerdere afspraken zodat ze vervolgens een aantal dagen geen afspraken meer hebben en met hun vriendjes kunnen spelen. Bij de sessies van 'Let op de kleintjes!' en 'Vingers in je oren' willen kinderen graag meedenken over de inrichting van de ruimte waarin de sessies plaats vinden zodat ze zich er thuis voelen. Ook bespreken ze enthousiast het spelmateriaal dat gebruikt wordt tijdens de sessies en kunnen ze goed vertellen over de interactie tussen de juf en de kinderen.

Fier Fryslân aan de slag met het kinderadvies

Beide trajecten boden verschillende aanknopingspunten voor Fier Fryslân. Op een aantal punten hebben de wensen van kinderen te maken met regels. Deze regels zijn er in verband met de veiligheid en anonimiteit binnen (en buiten) de opvang. De regels kunnen niet veranderen maar wel kan steeds opnieuw aandacht besteed worden aan waarom de regels er zijn. Een aantal wensen van de kinderen heeft te maken met de fysieke omgeving. Praktische zaken werden snel opgepakt. Zo staat er bijvoorbeeld nu in het Blijf van mijn Lijf huis een tafeltennistafel, de tienerkamer is verhuisd naar een grotere ruimte en is met behulp van de kinderen ingericht. Naar aanleiding van het tevredenheidsonderzoek wordt er op dit moment een module creatieve

therapie voor kinderen ontwikkeld. Andere punten vragen om meer tijd en worden meegenomen in de doorontwikkeling van het hulpaanbod. Als voorbeeld: Fier Fryslân gaat in het voormalige politiebureau in Leeuwarden een Veilige Veste bouwen voor meiden die op de vlucht zijn voor huiselijk geweld, loverboys, gedwongen prostitutie en eerge-relateerd geweld. Tot nu toe worden ze nog opgevangen op geheime adressen. Fier Fryslân wil deze jonge cliënten niet langer verstoppert, maar hen een plek bieden waar ze niet bang hoeven te zijn en zich veilig voelen. Binnen de Veilige Veste zullen ook kinderen verblijven of deelnemen aan de psycho-educatiegroepen. De uitkomsten van het cliënttevredenheidsonderzoek zullen dan ook worden gebruikt worden bij de inrichting van de Veilige Veste. Maar het gaat niet alleen om verbeterpunten. Het rapport naar aanleiding van het cliënttevredenheidsonderzoek heeft de titel 'Vol vertrouwen' meegekregen. Er staan tal van zaken in die heel goed gaan binnen het hulpaanbod, de cliënten (kinderen, jongeren en volwassenen) zijn over het algemeen heel blij met de hulp die ze krijgen. Deze informatie is voor Fier Fryslân ook belangrijke input.

Participatie, met respect voor de grenzen die het kind aangeeft

Een onderzoeker op het gebied van kinderparticipatie hecht belang aan de mening van kinderen. Als kinderen aangeven dat ze niet verder willen praten, is dat óók een uitkomst van het onderzoek: het ligt te moeilijk of is te gevoelig om over te praten. Dit betekent echter niet dat we in de toekomst kinderen met geweldservaring niet meer moeten vragen naar hun mening over de hulp, of dat we bepaalde onderwerpen moeten vermijden om de kinderen te beschermen. Het betekent dat onderzoekers zich bewust moeten zijn van het feit dat er grenzen zijn aan waar kinderen over kunnen en willen praten, en dat die grenzen gerespecteerd dienen te worden. Beide trajecten zijn waardevolle verkenningen geweest. Kinderen zoeken naar manieren waarop ze zo normaal

mogelijk kunnen leven, ook (of misschien wel: juist) als hun leven niet normaal verloopt. In hun wereld betekent dit dat ze willen spelen en functioneren als 'normale' kinderen en willen praten over voor kinderen 'normale' dingen. Het bespreken van de geboden hulp met kinderen past hier tot op bepaalde hoogte in. De praktische en zichtbare aspecten van de hulp bieden voldoende aanknopingspunten om met kinderen over te praten. Als het gaat over de mening van kinderen over de hulp en of de hulp hen heeft geholpen is er een verschil waarneembaar tussen jonge kinderen en oudere kinderen. Naarmate de kinderen ouder zijn is hun reflectievermogen beter ontwikkeld en zijn ze beter in staat om te reflecteren op hun eigen hulpverleningsproces. Dingen die voor kinderen naar zijn om aan te denken (zoals zware therapiesessies, bedreigende situaties uit het verleden, een mishandelende ouder) zijn het lastigst om over te praten. Het is van groot belang dat de onderzoeker het vertrouwen heeft gewonnen van het kind en een veilige omgeving heeft gecreëerd, maar ook dan geven de meeste kinderen duidelijk aan dat zij het hier niet over willen hebben. Soms blijkt dat de problematiek van de kinderen — waarvoor zij zorg krijgen — voor het kind zelf de grens is om de praten over de manier waarop de zorg wordt verleend, omdat dit teveel emoties of angsten oproept.

Tenslotte, het is goed mogelijk gebleken om met kinderen met geweldservaring te praten over de hulpverlening. Kinderen vinden het fijn om serieus genomen te worden en hebben een specifieke kijk op dingen die een organisatie kan helpen om verbeteringen aan te brengen in de hulpverlening.

Geeske Strating (sociaal cultureel wetenschapper) is projectleider bij Stichting Alexander en betrokken geweest bij beide trajecten binnen Fier Fryslân. **Ingrid Couperus** is kwaliteitsfunctionaris bij Fier Fryslân en actief betrokken bij cliëntenparticipatie binnen Fier Fryslân.

Literatuur

- Jurrius, K., Strating, G., Bergh, L. van den, (2009). *Vanaf het eerste moment veilig. Cliënt Tevredenheids Onderzoek Fier Fryslân 2008*. Amsterdam, Stichting Alexander [niet-publiek].
- Strating, G., (2011). *Vol vertrouwen. Focusgroepen Fier Fryslân 2010*. Amsterdam, Stichting Alexander [niet-publiek].
- Voor meer informatie over het hulpaanbod van Fier Fryslân of over de Veilige Veste: www.fierfryslan.nl. Hier kunt u ook de Kinderstem-krant in zijn geheel in pdf bekijken.

¹ De Kinderstem is mede mogelijk gemaakt door Stichting Kinderpostzegels Nederland.

Professionals in de jeugdzorg aan het woord

Inge Schalkers & Geeske Strating

Kinderen in de residentiële jeugdzorg bevinden zich in een bijzondere positie. Er moeten doorgaans veel beslissingen omtrent hun leven gemaakt worden en het aantal volwassenen dat de verantwoordelijkheid voor hun welzijn draagt, is groter dan bij kinderen die bij hun eigen ouder(s) wonen. Actieve betrokkenheid van het kind bij beslissingen die hem of haar aangaan is in dit geval van groot belang. Inge Schalkers heeft een onderzoek gedaan naar de huidige staat van kinderopparticipatie in (semi-)residentiële jeugdzorginstellingen. We beschrijven de barrières die instellingen ondervinden en de voorwaarden waaronder kinderopparticipatie versterkt kan worden binnen de jeugdzorg.

Clïëntparticipatie in de jeugdzorg, alleen voor 12+?

In de praktijk van de jeugdzorg blijkt dat participatie voornamelijk is voorbehouden aan de jeugd boven de twaalf jaar en hun ouders. Dit kan voor een groot deel worden toegeschreven aan de Nederlandse wet- en regelgeving, die minder aandacht lijkt te hebben voor specifieke participatiemogelijkheden van jonge kinderen (12-). Clïëntenraden zijn bijvoorbeeld alleen toegankelijk voor kinderen boven de 12 jaar. Daarnaast zijn gangbare instrumenten voor het verkrijgen van clïëntenfeedback (zoals de C-toets en de exit-vragenlijst) alleen geschikt voor clïënten vanaf 12 jaar. Hoewel er van jeugdzorginstellingen met betrekking tot kinderopparticipatie op landelijk niveau niet veel verlangd wordt, betekent dit niet per se dat jeugdzorgaanbieders helemaal geen aandacht besteden aan de participatie van jongere clïënten. Het is echter minder zichtbaar en een overzicht van de huidige staat van kinderopparticipa-

tie binnen Nederlandse jeugdzorginstellingen ontbreekt. Inge Schalkers ging in gesprek met professionals in de jeugdzorg om de huidige staat van kinderopparticipatie in de jeugdzorg in kaart te brengen, barrières en belemmeringen te identificeren en te bekijken welke voorwaarden nodig zijn om de participatie van jonge kinderen in de toekomst te versterken. In negen jeugdzorginstellingen en één instelling voor jeugdpsychiatrie hield zij diepte-interviews met twaalf professionals: zowel pedagogisch medewerkers als beleidsmedewerkers.

'A pathway to participation'

Participatie kan plaatsvinden op verschillende niveaus. De participatieladder van Hart (1992) wordt vaak gebruikt om de verschillende niveaus van initiatief en samenwerking die kinderen kunnen hebben in projecten met volwassenen te illustreren. Een ander model is Shier's 'Pathways

to Participation’ (2001), dat vijf niveaus van participatie onderscheidt:

- Er wordt naar kinderen geluisterd
- Kinderen worden gesteund in het uiten van hun mening
- Er wordt rekening gehouden met de mening van kinderen
- Kinderen zijn betrokken in beslissingsprocessen
- Kinderen delen macht en verantwoordelijkheid voor het maken van beslissingen

Naast verschillende niveaus van participatie, onderscheidt het model van Shier ook de mate waarin dat niveau in de praktijk haalbaar is. Het model van Shier voorziet daarmee in een hulpmiddel voor de praktijk. In de interviews is dit model gebruikt om met professionals te reflecteren op de wijze waarop kinderp participatie in de praktijk gebracht wordt of kan worden. Het niveau van participatie is één van de dimensies die als theoretisch kader hebben gediend voor het verkennen en analyseren van participatieve activiteiten binnen de Nederlandse jeugdzorg:

- niveau van participatie;
- focus van de besluitvorming;
- aard van participatie activiteiten;
- doelstellingen van participatie;
- kinderen die betrokken zijn.

(Kirby et al., 2003)

Kinderparticipatie: ja graag... Maar hoe?

Uit het onderzoek is gebleken dat alle deelnemende jeugdzorgaanbieders — in meer of mindere mate — het gevoel hebben dat kinderen in staat gesteld zouden moeten worden om mee te praten over zaken die betrekking hebben op de zorg die ze ontvangen. Zowel medewerkers met een ondersteunende functie als pedagogisch medewerkers geven aan dat ze zeer bereid zijn om naar kinderen te luisteren en om hen te helpen hun mening te uiten. Volgens professionals kan dit verschillende doelen dienen, waaronder meer begrip van de perspectieven van kinderen en het maken van betere beslissingen. De wil om kinde-

ren actief te betrekken wordt op verschillende manieren naar de praktijk vertaald, waarbij de aard van de participatie activiteiten sterk afhangt van het type besluitvorming. Daarbij wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen beslissingen die kinderen als groep aangaan en individuele of persoonlijke beslissingen. Het betrekken van kinderen in groepsaangelegenheden associëren professionals voornamelijk met officiële of ‘klassieke’ participatie methoden.

Kinderparticipatie in de praktijk: een paar voorbeelden

In het onderzoek zijn enkele praktische methoden naar voren gekomen die jeugdzorginstellingen voor handen hebben om kinderen in de praktijk een stem te geven. Jeugdzorgaanbieders hebben dergelijke methoden doorgaans zelf ontwikkeld. Een voorbeeld daarvan is het Droomboddaert spel, dat dankzij de speelse methode zeer geschikt is om feedback van jonge kinderen te verzamelen omtrent de hulpverlening. Het spel is geïnspireerd op het ganzenbordspel. Door te gooien met een dobbelsteen komen kinderen op een vlak terecht. Onder dit vlak zit een opdracht of vraag over de hulpverlening. De antwoorden en uitspraken van de kinderen worden door de hulpverleners genoteerd en in nauwe samenwerking met de kinderen verwerkt in een plan van aanpak. Dit levert aanknopingspunten op voor vervolgacties, bijvoorbeeld het aanpassen van een groepsregel of de aanschaf van nieuw speelgoed. Een andere, veel toegepaste, manier om kinderen op groepsniveau te betrekken is door middel van groeps gesprekken of huisvergaderingen. Meer dan de helft van de ondervraagde jeugdzorginstellingen organiseert met enige regelmaat vergaderingen op de groepen. De frequentie van dergelijke gesprekken verschilt per organisatie en varieert van één keer per week tot één keer in de 4 à 6 weken. Kinderen worden tijdens deze gesprekken betrokken bij actuele thema's die spelen op de groep (zoals het aanpassen van een groepsregel of uitjes tijdens de vakantie) en worden uitgenodigd om hier over mee te denken en hun mening te geven.

Drie van de jeugdzorgaanbieders die hebben deelgenomen aan het onderzoek hebben naast een cliëntenraad ook een formeel medezeggenschapsorgaan voor kinderen: de Kinderraad. Kinderen die zitting hebben in de kinderraad komen regelmatig bij elkaar om onderwerpen die de leef/ behandelgroepen betreffen te bespreken en voorstellen voor verbetering te doen. Dit levert soms praktische inzichten op. Een van de geïnterviewden illustreerde bijvoorbeeld hoe de Kinderraad het plaatsen van een badkamer in een nieuw te bouwen pand heeft voorkomen. 'Heel leuk een badkamer, maar op de dagbehandeling maak je daar geen gebruik van...dan ga je lekker thuis in bad', aldus de reactie van de kinderen. De badkamer kwam er niet en de bestemde ruimte werd uiteindelijk ingericht als extra speelkamer.

Daarnaast geven professionals aan dat kinderen ook op individueel niveau zoveel mogelijk betrokken (zouden) moeten worden bij de zorg die ze krijgen. Dit houdt in dat kinderen iets te zeggen hebben over persoonlijke beslissingen die in het kader van de hulpverlening gemaakt worden. In tegenstelling tot formele consultaties die voornamelijk gebruikt worden om kinderen een stem te geven in groepsbeslissingen, zijn pedagogisch medewerkers van mening dat het betrekken van kinderen bij beslissingen die direct invloed hebben op het kind zelf, over het algemeen vragen om meer informele benaderingen. Dat betekent dat kinderen in staat worden gesteld een stem te hebben en gehoord te worden wanneer zij dat wenselijk vinden.

Restricties voor participatie

Hoewel jeugdzorgaanbieders verschillende manieren hebben gevonden om naar kinderen te luisteren en hen te ondersteunen in het uiten van hun mening, geven professionals ook een aantal restricties aan voor kinderp participatie. Twee restricties sprongen eruit: ten eerste het onderwerp van de besluitvorming en ten tweede de leeftijd en competenties van het kind. Met betrekking tot

de eerste beperking zijn professionals het erover eens dat kinderen goed in staat zijn mee te praten over concrete en praktische zaken waar ze dagelijks mee in contact komen, zoals het eten, de kleuren op de muur, de inrichting van de ontspanningsruimte, groepsregels en uitjes. Als het echter gaat om de invloed van kinderen op de geboden hulp, uiten medewerkers zich voorzichtiger. Hier ontstaan dilemma's wanneer de wensen van het kind in strijd zijn met wat medewerkers vanuit professioneel oogpunt in het beste belang van het kind achten. Daarnaast vragen professionals zich af of kinderen over voldoende competenties beschikken om betrokken te kunnen worden in besluitvorming processen. De meeste gaan er vanuit dat kinderen vanaf een jaar of 6 à 7 over voldoende vaardigheden beschikken om te kunnen participeren. Volgens professionals omvatten deze vaardigheden onder meer kunnen luisteren naar anderen, zich een mening kunnen vormen, inzicht hebben in andermans perspectief en realistisch kunnen denken. Ten aanzien van jongere kinderen kunnen jeugdzorg professionals zich moeilijk een voorstelling maken van wat participatie in dit geval inhoudt.

Structurele inbedding nodig

In de dagelijkse praktijk ervaren jeugdzorgaanbieders ook allerlei praktische belemmeringen voor de participatie van kinderen. In zekere mate worden deze problemen toegeschreven aan het kind ('ze zijn te jong', 'hebben niet de juiste capaciteiten', 'kampen met gedragsproblemen', 'hebben spraak- taal achterstanden'). Organisaties ervaren dat participatie activiteiten gepaard gaan met behoorlijke investeringen in tijd en mankracht. Aan de andere kant beseffen ze dat de aanpak van kinderp participatie beschouwd moet worden als een permanent proces in plaats van eenmalige investeringen. Met betrekking tot deze laatste bevinding hebben organisaties het gevoel dat er in de toekomst veel te winnen valt door meer structureel aandacht te besteden aan de participatie van kinderen. Structurele inbedding van kinderp participatie in het cen-

trale beleid van de organisatie wordt daarom beschouwd als een van de belangrijkste randvoorwaarden voor het versterken van de huidige situatie van kinderopparticipatie. Professionals erkennen aan de andere kant dat dingen vastleggen in beleid niet voldoende is: het succes van implementatie zal sterk afhankelijk zijn van de medewerkers op de werkvloer. Daardoor hebben ze het gevoel dat er binnen organisaties een breed draagvlak en commitment voor participatie gecreëerd moet worden.

De wil is er!

Op basis van de uitkomsten kunnen we het volgende zeggen: jeugdzorgaanbieders staan niet negatief tegenover de participatie van jonge kinderen, maar sommigen vragen zich wel af of jonge kinderen over de juiste capaciteiten beschikken. Anderen twijfelen niet aan de capaciteiten van kinderen maar weten niet goed hoe ze kinderopparticipatie activiteiten in de praktijk vorm moeten geven. Over het algemeen bevestigen jeugdzorgaanbieders de vooronderstelling dat het concept van participatie tot nu toe grotendeels betrekking heeft gehad op jongeren (12+) en ouders. De resultaten van dit onderzoek laten echter ook zien dat het actief betrekken van jonge kinderen voor veel jeugdzorginstellingen een actueel onderwerp van discussie is. Dit is kenmerkend voor de bereidheid om iets te (gaan) doen met kinderopparticipatie, maar ook voor de vele vragen die dit tegelijkertijd oproept over een geschikte aanpak. Op organisatieniveau hebben jeugdzorgaanbieders verschillende manieren en ideeën om kinderopparticipatie in de praktijk te brengen, waaronder veel formele methoden die kinderen op groepsniveau betrekken bij het maken van beslissingen die hen aangaan. Investerings in tijd en mankracht die inherent zijn aan dergelijke processen vormen echter een belangrijke belemmering voor het structureel toepassen van deze methoden binnen de organisatie. Het dagelijks individueel betrekken van en luisteren naar kinderen is voor medewerkers in het veld niet ongewoon. Reageren op de uitgesproken wensen en

visies van kinderen is onderdeel van hun werk. Echter, ondersteuning en centrale inbedding van een dergelijke informele participatieve aanpak ontbreekt vaak. De betrokkenheid van kinderen bij individueel gerichte beslissingen lijkt sterk afhankelijk van het moment en de betreffende pedagogisch medewerker en het proces is zodoende niet erg transparant voor buitenstaanders. Er is echter aanzienlijk bewijs dat kinderen geraadpleegd willen worden over zowel groep verwante beslissingen als persoonlijke beslissingen in hun leven (Kirby & Bryson, 2002; Kirby et al., 2003; Tolly et al. geciteerd in Cavet & Sloper, 2004).

Ook jonge kinderen kunnen participeren

De resultaten van het onderzoek van Inge Schalkers tonen aan dat professionals in de jeugdzorg er vaak vanuit gaan dat de actieve betrokkenheid van kinderen beperkt wordt door de leeftijd en competenties van kinderen. Er zijn echter voldoende aanwijzingen dat ook zeer jonge kinderen (< 7 jaar) in staat zijn om hun mening te uiten (Bryson, 2007; Clark & Moss, 2005; Delfos, 2010). Bryson (2007) laat in haar onderzoek bijvoorbeeld zien dat het met behulp van creatieve en visuele methoden mogelijk is de mening van zeer jonge kinderen te achterhalen. In het onderzoek van Bryson werden kinderen (van 5 jaar of jonger) in een kinderdagverblijf uitgerust met een wegwerpcamera met de opdracht om dingen te fotograferen die ze wel en die ze niet leuk vinden. De onderzoekers observeerden de kinderen tijdens deze taak en maakten aantekeningen van de opmerkingen die de kinderen maakten. Naderhand werden de foto's in samenspraak met de kinderen geïnterpreteerd. Al met al leverde dit proces een lijst op van 10 dingen die door de kinderen positief werden gewaardeerd en 10 dingen die door de kinderen negatief werden gewaardeerd. Clark & Moss (2005) ontwikkelden ook een methode om inzicht te krijgen in de perspectieven van zeer jonge kinderen (vanaf 3 jaar). De methode staat bekend als de 'mozaïekmethode' en combineert verbale en visuele werkwijzen. Zo worden er verschillende participatieve tech-

nieken (zoals foto's, video's, tekeningen en observaties) ingezet om de meningen en perspectieven van kinderen te achterhalen en daarop te reflecteren.

Resumerend

Dit onderzoek geeft de stand van zaken met betrekking tot kinderopparticipatie in de Nederlandse jeugdzorg weer. Jeugdzorgprofessionals geven in meer of mindere mate al handen en voeten aan kinderopparticipatie, maar missen kennis, structuur en inbedding. Kinderen willen graag participeren en zijn hiertoe in staat met behulp van verschillende participatiemethoden en goede begeleiding. Het is nu zaak om de juiste kennis en methodieken bruikbaar en beschikbaar te maken voor Nederlandse jeugdzorginstellingen. Stichting Alexander neemt deze handschoen graag op!

Inge Schalkers rondde een interdisciplinaire onderzoeksmaster af in de Gezondheids- en Levenswetenschappen aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Tijdens haar afstuderen is Inge begeleid door dr. C. Dedding. Inge heeft in 2010-2011 stage gelopen bij Stichting Alexander. In 2012 verschijnt de scriptie van Inge Schalkers als publicatie van Stichting Alexander. **Geeske Strating** (sociaal-cultureel wetenschapper) is projectleider bij Stichting Alexander en is betrokken geweest bij diverse participatieve projecten in de jeugdzorg.

Literatuur

- Bryson, S., (2007). *Listening to the views of very young children*. In: Early years Update, 51(9).
- Cashmore, J., (2002). *Promoting the participation of children and young people in care*. In: Child abuse and Neglect, 26, 837-847.
- Cavet, J. & Sloper, P., (2004). *The participation of children and young people in decisions about UK service development*. Child. In: Care, Health, and Development, 30(6), 613-621.
- Clark, A., Moss, P., (2005). *Listening to young children: the Mosaic approach*. London: National Children's Bureau.
- Delfos, M.F., (2010). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar*. Amsterdam: SWP.
- De Winter, M., (1995). *Kinderen als medeburgers*. Maarssen: Elsevier/De Tijdstroom.
- Kirby, P., Bryson, S., (2002). *Measuring the magic? Evaluating and researching young people's participation in public decision making*. London: Carnegie Young People Initiative.
- Kirby, P., Lanyon, C., Cronin, K., Sinclair, R., (2003). *Building a culture of participation: Involving Children and Young People in Policy, Service Planning, Development and Evaluation: A research report*. London: National Children's Bureau, Department for Education & Skills.
- Shier, H., (2001). *Pathways to participation: openings, opportunities and obligations*. In: Children & Society, 15, 107-117.
- Sinclair, R., (2004). *Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable*. In: Children & Society, 18, 106-118.

De professional als evenwichtskunstenaar

Tarik Pehlivan & Leo Rutjes

Professionals die met kinderen werken doen dat in allerlei sectoren en functies. Van hulpverleners tot activiteitenbegeleiders, van leerkrachten tot leiders bij de scouts. Ook onderzoekers kunnen met kinderen aan de slag gaan. Zij voeren hun vak uit met de specifieke pedagogische deskundigheid die kenmerkend is voor het eigen jeugddomein. De relatie tussen jeugdprofessionals en kinderen is dan ook vanzelfsprekend een pedagogische. Kinderparticipatie vormt een uitdaging wanneer binnen de pedagogische opdracht van jeugdprofessionals ook verwacht wordt dat ze kinderen ondersteunen om invloed, inspraak en eigen initiatief te ontplooien. Voor ons staat die pedagogische opdracht niet ter discussie. We leggen de focus op de uitdagingen die kinderparticipatie biedt binnen de pedagogische opdracht van jeugdprofessionals. Dat levert een uitnodiging op voor discussies en suggesties over manieren waarop invloed, inspraak en eigen initiatief van kinderen in de praktijk van jeugdprofessionals hanteerbaar wordt.

Evenwicht tussen expertise en onwetendheid

Kinderparticipatie is in alle jeugddomeinen een spannende opdracht omdat het van jeugdprofessionals vraagt dat ze voor het realiseren van hun pedagogische doelen in de praktijk een evenwicht vinden tussen hun eigen deskundigheid en de wijze waarop ervaringsdeskundigheid van kinderen kan worden benut. Het gaat dan om de wijze waarop de ervaringsdeskundigheid van kinderen kan bijdragen aan het realiseren van de pedagogische doelen. Dan wordt ook de vraag relevant wie nu eigenlijk de expert is in het participatieproces van kinderen. Professionals

beschikken immers zelf niet over de ervaringsdeskundigheid van kinderen, die is voorbehouden aan kinderen zelf. Om die ervaringsdeskundigheid aan te boren, is een realistische inschatting van de capaciteiten van kinderen nodig. Zo blijkt bijvoorbeeld dat kinderen boven de acht jaar beter in staat zijn om te reflecteren op het hulpverleningsproces, over hun verwachtingen vooraf en de mate waarin hun verwachtingen na afloop al dan niet zijn uitgekomen. De spanning tussen professionele expertise en professionele onwetendheid is vooral merkbaar in de volgende aspecten van kinderparticipatie:

Foto: Kids Expert Club. Jonge kinderen spelenderwijs betrekken bij onderzoek. Deelproject: kinderen maken foto's van hun omgeving.

Implementatie

Een van de belangrijkste leerpunten uit ervaringen met kinderopparticipatie is dat kinderopparticipatie niet exclusief draait om het betrekken van kinderen, maar ook dat er daadwerkelijk — dat is: zichtbaar en herkenbaar — iets met de resultaten wordt gedaan.

Horen van kinderen, luisteren naar kinderen, hen de mogelijkheid geven om informatie te vergaren, en om zelf te ontdekken wat ze willen en verwachten van jeugdprofessionals: het kan niet los worden gezien van de intentie om ook iets met deze mening te doen.

Vragen naar meningen, wensen en ideeën van kinderen verplicht eveneens tot oprechte interesse voor deze ideeën; er moet dus iets gedaan worden met de respons van kinderen. Participatie van kinderen, ongeacht de sector en de vorm waarin participatie wordt gegoten, vraagt om openheid in het zoeken naar de ideale combinatie tussen onderzoeken en activeren, naar het vertalen van de inbreng van kinderen in feitelijke uitvoering van pedagogische opdrachten.

Ethiek en omgaan met machtsverschillen

Belangrijk vraagstuk in het participatieproces van kinderen vormt de ethiek van samenwerking tussen jeugdprofessional en kinderen. Dat de ethiek van samenwerking in kinderonderzoek aan de orde is, ligt bijna voor de hand. Dezelfde ethische uitdaging is echter ook terug te vinden waar kinderen inspraak en initiatief ontplooiën in bijvoorbeeld onderwijs, hulpverlening en lokale vrijetijdsvoorzieningen.

Het hanteren van ethische eisen zoals ‘informed consent’ vergt in de praktijk een grote alertheid. Er zijn immers allerlei machtsverschillen denkbaar tussen de jeugdprofessional en betrokken kinderen, die van invloed zijn op de ruimte of beperkingen die kinderen werkelijk hebben bij de invulling van onderzoek, activiteiten, onderwijs of dienstverlening.

In een samenwerkingsrelatie met kinderen, is het zaak voor jeugdprofessionals om een zeker evenwicht aan te

brengen tussen hun eigen invloed en zeggenschap van kinderen. Deze zoektocht naar evenwicht in de onderlinge verhouding uit zich bijvoorbeeld in vragen als: wie bepaalt waar het onderzoek over gaat? Wie bepaalt welke activiteit uitgevoerd wordt? Hoe zorg je er voor dat ieder kind vanuit zijn of haar capaciteiten kan bijdragen? Hoe ga je om met anonimiteit en veiligheid (in onderzoek)? Wie voert de eindredactie? Wie maakt de definitieve keuzes voor een participatieactiviteit? Kunnen verwachtingen waar worden gemaakt? Wie heeft er iets aan de resultaten? Hoe wordt toegang tot de kinderen verkregen, en hebben kinderen ook de vrijheid om ergens niet aan mee te doen (bijvoorbeeld binnen de school of buitenschoolse opvang)?

Uitkomsten voor kinderen zelf

Activiteiten of onderzoeken waar kinderen actief bij betrokken zijn — dat wil zeggen bij het maken van keuzen voor en binnen deze activiteit of gene onderzoek — leveren diezelfde kinderen ook iets op. Ze leren van hun deelname aan een activiteit c.q. het onderzoek. Door mee te doen aan een activiteit of onderzoek, maar ook door de kennis over het onderwerp, over elkaar en over de mensen die hierbij betrokken zijn. Interessant vraagstuk daarbij is welk effect deelname uiteindelijk heeft op verschillende doelgroepen.

Naar leeftijd, sociale en cognitieve vermogens, en interesses kunnen kinderen van elkaar verschillen — de uitdaging is dan om telkens weer zodanig met kinderen te werken dat de werkwijze aansluit bij de individuele capaciteiten van kinderen, en dat hun deelname volgens hun eigen normen en verwachtingen de moeite waard is (gebleken). Wat deelname verder de moeite waard maakt, is ook de keuze voor het thema waarover jeugdprofessionals met kinderen in dialoog gaan. Ongeacht hun achtergronden delen kinderen met elkaar hun plek in de openbare ruimte. Het is dan niet zo verwonderlijk dat openbare ruimte geldt als hét onderwerp voor kinderopparticipatie.

De jeugdprofessional als evenwichtskunstenaar

De spanning tussen professionele expertise en professionele onwetendheid vraagt om een onderkenning, of beter gezegd: een uitweg uit de spanning die zowel pedagogisch handelen als participatie van kinderen ten goede komt. Een uitweg betekent hier niet per se een definitieve oplossing van de spanning tussen de rollen van expert en beginner, maar eerder het vermogen en de behendigheid om deze spanning te kunnen hanteren. Dat betekent dat het perspectief van kinderen leidend is waar dit mogelijk is, terwijl de sturing van de expert leidend wordt waar dat nodig is.

Kenmerkend voor jeugdprofessionals die behendig kunnen schakelen tussen hun expertise en hun onwetendheid in het werken met kinderen, is dat hun eigen houding het belangrijkste instrument is. Methoden en werkvormen om kinderen te betrekken bij bijvoorbeeld hulpverlening of de sociale ecologie in de wijk zijn daarbij weliswaar ondersteunend, maar de houding en motivatie van de professional blijkt leidend. De resolutie in het optreden van jeugdprofessionals die hun taakopvatting en taakuitvoering openstellen voor de invloed en misschien zelfs mede-eigenaarschap van kinderen, is een dynamisch proces. Voor jeugdprofessionals is het telkens zaak om in dit proces het evenwicht te vinden in de rollen van vakexpert en begeleider voor het proces van ervarend leren van kinderen. Het ‘faciliteren’ van kinderopparticipatie is op zich ook een deskundigheid, maar dan een deskundigheid die zich meer richt op leerprocessen dan op de inhoudelijke kennis van onderwerpen. Een facilitator gaat namelijk uit van de ervaringsdeskundigheid — dat wil zeggen: de kennis, ervaringen en capaciteiten die hier en nu aanwezig zijn — om een individu of groep gezamenlijk verder te krijgen.

Tools voor participatie in handen van jeugdprofessionals

Eerder hebben we al gesuggereerd dat methoden en werkvormen voor kinderopparticipatie — de zogenoemde tools —

hun plek moeten hebben in het werken met kinderen. De tools moeten dan wel gehanteerd worden op een manier die telkens uitnodigend is voor kinderen om hun eigen ervaringsdeskundigheid te ontdekken en te uiten.

Methoden

In de recente geschiedenis hebben kinderen op verschillende manieren actief meegewerkt aan het ontwikkelen van onderzoeksmethoden en activeringsvormen waarmee zij op een voor hen aantrekkelijke wijze hun ideeën kunnen uiten. Deze methoden en werkvormen sluiten vaak aan bij de capaciteiten, belangstelling en voorkeuren van die kinderen.

Dit is niet persé omdat de methoden zelf exclusief zijn ontwikkeld met het oog op kinderopparticipatie, maar ook omdat dergelijke methoden passend worden gemaakt door jeugdprofessionals voor de groepen waarmee ze werken. Een blik op kinderopparticipatie vanuit methoden en werkvormen leert dat het op maat toepassen van participatiemethoden en –vormen niet alleen een kwestie is van technische stappenplannen die je succesvol leiden tot een fantastisch eindresultaat. Methoden en werkvormen voor kinderopparticipatie bieden in het meest gunstige geval werkbare suggesties voor optimale invloed van kinderen op keuzes in onderzoek en activiteiten voor en met kinderen.

Tools with Attitude: first things first

Het creatief gebruik van tools voor dit doel maakt dat we kunnen spreken van Tools with Attitude. Dit speelse concept wijst op een noodzakelijke focus van jeugdprofessionals op hun eigen houding in het werken met kinderen, maar ook op de noodzaak om tools aan te passen aan de wensen en capaciteiten van de kinderen waarmee ze werken. Creatieve tools en creatieve toepassingen van tools vallen of staan uiteindelijk met creatieve jeugdprofessionals die in staat zijn om hun vakexpertise ten dienste te stellen van het leerproces van kinderen.

Tools voor interactief kinderonderzoek

Sommige tools zijn beter geschikt voor deze wendbare manier van werken dan andere, juist omdat perspectieven, capaciteiten en voorkeuren van kinderen op het moment van interactie met jeugdprofessionals een onvoorwaardelijk startpunt vormen voor een open leerproces. Voorbeelden van dergelijke tools zijn te vinden in interactief kinderonderzoek:

Photo-eliciting interviews

Broers en zussen van kinderen met een beperking spelen een belangrijke rol in het leven van een gezin met een kind met een verstandelijke beperking. Zelf hebben zij ook behoeften en ideeën hierover. Om meer inzicht te krijgen in hun belevingswereld kregen de kinderen een wegwerp-camera en maakten foto's van zaken die belangrijk waren in hun leven. Zij zijn vervolgens geïnterviewd over de foto's en spraken er met elkaar over gezinsondersteuning aan gezinnen met een kind met een verstandelijke beperking. (Steel e.a. 2009).

Peer-to-peer interviews

Een groep jongeren die zelf ervaring heeft met een specifieke onderwerp (bijvoorbeeld schulden of pleegzorg) wordt betrokken om samen onderzoek te doen en met andere jongeren in gesprek te gaan. Zij bedenken samen met een begeleider de thema's van het onderzoek en de vragen die gesteld moeten worden. Vervolgens krijgen ze een training in de onderzoeksmethode die is gekozen, bijvoorbeeld een interviewtraining. Zij gaan met andere jongeren in gesprek en bespreken met elkaar en beleidsmakers de uitkomsten van hun onderzoek, om vervolgens een plan voor verbetering op te stellen.

MSN - chat met jongeren met een auditieve beperking

Isarin deed onderzoek samen met jongeren met een auditieve beperking. Zij kozen voor een methode die maximaal aansloot bij de manier waarop de jongeren met elkaar konden en wilden communiceren, namelijk MSN. Samen identificeerden zij de belangrijkste thema's in het leven van jongeren met een auditieve beperking en wisselden zij intensief ervaringen uit. (Isarin, 2006)

De jeugdzorgprofessional die ook coacht

Het kiezen van goede 'tools' kan niet los staan van een houding die kinderp participatie faciliteert. Dit gaat vervolgens gepaard met reflectie en dialoog. Telkens weer blijkt immers dat er niet één, standaard aanpak bestaat die in elke situatie opgaat. In de praktijk blijkt dat juist het aangaan van een open dialoog tussen jeugdprofessionals en kinderen over de keuzes die zij kunnen maken, helpt bij het vormgeven van interactief onderzoek en interactieve activiteiten met kinderen. Dit zou op enig moment kunnen resulteren in een aantal richtlijnen, maar zal altijd gepaard blijven gaan met reflectie over de specifieke context en situatie (Christensen, 2002). Met kinderen en met professionals onderling praten over wat er onder goede kinderp participatie wordt verstaan,

is een manier om vanuit de context te beoordelen hoe met situaties kan worden omgegaan. Reflectie en dialoog dragen zo bij aan bewustzijn en geven kaders voor het handelen van de professional.

Een houding die kinderp participatie versterkt, hoe ziet dat er uit? Hoe groter de actieve betrokkenheid van kinderen, des te zichtbaarder wordt de jeugdprofessional die in dialoog met kinderen verkeert. Kenmerkend voor de houding van de jeugdprofessional die ook kinderen coacht in het ontplooiën van hun invloed, inspraak en eigen initiatief is: onderzoekend opstellen, vragen stellen, advies vragen, coachen bij het innemen van standpunten, bij het bedenken van oplossingen en bij het ondernemen van actie. Betekent

dit dat de jeugdprofessional bij het begeleiden van participatie geen instructies mag geven, geen oplossingen mag aanreiken, en niet op uitkomsten mag sturen? Nee en Ja. Nee, wanneer je kinderen begeleidt om hun eigen mening, oordeel, vragen en antwoorden en oplossingen te verwoorden. Ja, wanneer de jeugdprofessional zijn of haar vakdeskundigheid inzet om kinderen te ondersteunen bij het uitspreken van de eigen wensen, behoeften en eventueel voornemens.

Kennis delen als effectieve interventie voor jeugdprofessionals bij kinderp participatie

Researching Children is een internationaal initiatief waarin meerdere universiteiten en kinderorganisaties betrokken zijn. Het gaat om een netwerk van onderzoekers die ervaringen delen op het gebied van onderzoek met en door de doelgroep. Researching Children hanteert een aantal uitgangspunten voor perspectieven op participatief onderzoek en onderzoekers die waardevol kunnen zijn bij het versterken van de coach- of facilitatorrol van jeugdprofessionals bij kinderp participatie. Door regelmatig bijeen te komen en ervaringen te delen wordt gereflecteerd op de keuzes en manieren waarop participatie vorm krijgt. In Nederland is sinds 2007 het Nederlands-Belgisch platform voor onderzoek actief; voor meer informatie: info@st-alexander.nl.

Uitgangspunten:

- *De doelgroepen hebben recht op zeggenschap over en invloed op het onderzoek dat naar hen en hun levensomstandigheden wordt gedaan.*
- *De doelgroepen beschikken over ervaringskennis die niet of nauwelijks toegankelijk is.*
- *De kwaliteit en validiteit van onderzoek wordt verhoogd door participatie van de doelgroepen die het betreft.*
- *Onderzoekresultaten die met de doelgroepen worden verworven beter aansluiten bij de ervaringen en behoeften van de doelgroep, waarop implementatie van resul-*

ten beter beklift.

Op het eerste gezicht zijn de kenmerkende houding en vaardigheden die kinderen ondersteunen in hun participatie onderdeel van het profiel van veel jeugdprofessionals. Toch is het niet ongebruikelijk dat voor kinderp participatie in allerlei jeugddomeinen externe deskundigen worden ingeschakeld, juist om het participatieproces van en dialoog met kinderen een impuls te geven. Kennelijk is het niet vanzelfsprekend dat de aanwezige vakdeskundigheid ook voor participatie wordt ingezet, en is soms tijdelijk een

taten beter beklift.

- *Participatief onderzoek draagt bij aan de empowerment van de doelgroep.*

Perspectieven op participatief onderzoek:

- *Het betreft de doelgroepen actief bij zoveel mogelijk onderdelen van het onderzoek.*
- *Het plaatst de perspectieven van de doelgroepen centraal.*
- *Het is gericht op verbetering van de positie van (leden van) de doelgroepen.*
- *Het draagt zorg voor de implementatie van onderzoeksresultaten.*

De rol van onderzoekers in relatie tot de doelgroep:

- *De ervaringskennis van kinderen en jongeren beschouwen als onontbeerlijke bron van kennis.*
- *De voorwaarden creëren waaronder kinderen en jongeren effectief kunnen participeren.*
- *Gegevens (onderzoeksopzet, onderzoeksvragen, onderzoeksdata, analyse) toegankelijk maken voor en/of bespreken met kinderen en jongeren.*
- *De kracht en (potentiële) kwetsbaarheid van kinderen en jongeren erkennen en garant staan voor vrijwilligheid, veiligheid en vertrouwen.*
- *Voortdurend reflecteren op de onderlinge machtsverhoudingen tussen kinderen, jongeren versus de volwassenen (onderzoekers).*

extra (en wellicht externe) impuls nodig. Vanuit pedagogische vakdeskundigheid in dialoog verkeren met kinderen en hierbij tools with attitude inzetten, is dus een kwestie van fasering en cyclisch werken. Het perspectief van kinderen wordt hierbij serieus genomen in beslissingen die de jeugdprofessional moet nemen. Begeleiden van participatie van kinderen vraagt daarom van jeugdprofessionals om 'handigheid' en evenwicht in hun rol als vakdeskundigen die ook coachen, met de juiste timing. Met deze tools with attitude menen we dat de basis wordt gelegd voor het ontstaan een participatiecultuur, een cultuur waarin het meer vanzelfsprekend wordt dat kinderen een stem hebben en dat zij alle ruimte en gelegenheid krijgen mede invloed te hebben op hun eigen leefomgeving.

Tarik Pehlivan is senior projectleider bij Stichting Alexander en **Leo Rutjes** is directeur van Stichting Alexander.

Literatuur

- Christensen, P., Prout, A., (2002). *Working with ethical symmetry in social research with children*. In: Childhood Vol 9(4): 477–497.
- Hart, R., (1997). *Children's Participation. The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. New York: Unicef.
- Isarin, J., (2006). *Hoor hen! MSN gesprekken met dove en slechthorende jongeren*. Uitgeverij van Tricht.
- Steel, R., De Visscher, S., Vandeveld, S., Van Hove, G., et al. (2009). *Jonge fotografen als medeonderzoekers: het gebruik van foto's in onderzoek naar betekenisverlening van kinderen en jongeren*. KWALON, Tijdschrift voor Kwalitatief Onderzoek (2009).

Auteurs en hun organisaties

Nina von der Assen

Stafmedewerker Stichting Utopa.

Ingrid Couperus

Kwaliteitsfunctionaris Fier Fryslân

Kitty Jurrius

Senior onderzoeker Stichting Alexander

Jodi Mak

Senior onderzoeker Verwey-Jonker Instituut

Diana Neijboer

Projectmedewerker Stichting Alexander

Tarik Pehlivan

Senior projectleider Stichting Alexander

Leo Rutjes

Directeur Stichting Alexander

Geeske Strating

Projectleider Stichting Alexander

Inge Schalkers

Oud-stagiaire Stichting Alexander

Asia Sarti

Projectleider Stichting Alexander

Adimka Uzozie

Senior projectleider Stichting Alexander

Het Verwey-Jonker Instituut is een onafhankelijk onderzoeksinstituut voor advies en innovatie op sociaal-maatschappelijk terrein in Utrecht. Wij voorzien onze opdrachtgevers van toonaangevende, bruikbare en wetenschappelijk onderbouwde antwoorden op sociaal-maatschappelijke vragen. Als landelijk werkende stichting werken wij zonder winstoogmerk. Wij vinden het belangrijk dat onze wetenschappelijke dienstverlening bijdraagt aan de sociale participatie van burgers. We doen dat sinds 1993: duurzame oplossingen zoeken voor actuele kwesties. (www.verwey-jonker.nl)

International Child Development Initiatives (ICDI) is een kleine non-gouvernementele organisatie (NGO) en is gevestigd in het Kinderrechtenhuis in Leiden. ICDI heeft ten doel het bevorderen van het beleid, de praktijk en de theorie ten aanzien van interventieprogramma's ten behoeve van kinderen en jongeren in achterstandsituaties. Wij werken met partnerorganisaties in ontwikkelingslanden en landen in transitie. (www.icdi.nl)

Fier Fryslân is een expertise- en behandelcentrum op het terrein van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Wij willen geweld in relaties voorkomen en stoppen en bieden hulp en behandeling bij de gevolgen van dit geweld. We helpen slachtoffers, getuigen én plegers van huiselijk geweld, jeugdprostitutie of eerwraak. We proberen geweld te voorkomen met preventieve maatregelen en goede voorlichting. Waar nodig zorgen wij voor opvang op een veilig en anoniem adres. Fier Fryslân streeft er naar dat iedereen die te maken heeft met geweld in afhankelijkheidsrelaties direct hulp kan krijgen. Omdat kinderen en jongeren vaak niet de hulp krijgen die noodzakelijk is, zijn kinderen en jongeren speerpunt. (www.fierfryslan.nl)

jongeren actief in
onderzoek en beleid

Stichting Alexander is een niet-commercieel, landelijk instituut voor jeugdparticipatie en actiegericht jongerenonderzoek. Met bijna 20 jaar ervaring in alle leefdomeinen van jeugd, van zorg tot onderwijs, van gezondheid tot cultuur en van wonen tot werken, is Stichting Alexander in staat participatie op een hoger plan te tillen. Stichting Alexander's aanpak leidt tot oprechte betrokkenheid en een sterkere sociale binding. (www.st-alexander.nl)

Met dank

*Voor hun (financiële) bijdrage aan de
totstandkoming van deze uitgave*

Niemand betwist het belang van opgroeiende kinderen op een speelse, uitdagende en educatieve manier mee laten doen aan allerlei activiteiten in de samenleving. Kinderen invloed geven en laten (mee)beslissen over zaken die hen direct aangaan, is nog niet de praktijk van alledag. Het zijn de volwassenen die kinderen de gelegenheid (moeten) geven initiatieven te ontplooiën.

Stichting Alexander heeft samen met enkele coauteurs deze essaybundel van praktijkvoorbeelden samengesteld. Elk voorbeeld staat eigenlijk op zichzelf, maar bij elkaar geeft het ook een inkijk in de state of art van kinderp participatie in Nederland. Het laat zien wat er zoal plaatsvindt, wat mogelijk is, maar ook hoe ingewikkeld het is voor de professional om de onderkenning van het belang van kinderp participatie om te zetten in handelen.

We hopen met deze bundel ons enthousiasme ook op u over te brengen; dat het ook u mag inspireren en dat het bijdraagt aan meer ruimte voor de stem van kinderen.

© Stichting Alexander, 2011
ISBN/EAN: 978-90-8903-019-1

Stichting Alexander
jongeren actief in
onderzoek en beleid

Deze uitgave is financieel mede mogelijk gemaakt door:

STICHTING
UTOPA

